

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

HAZİRAN 1966

SAYI 24

CİLT - 4

250 KURUŞ

10 Sene'nin
Tecrübesi

GÜL

HALI süpürgesi

halınızı
okşar
gibi
temizler

ALTERNATİF G. SATIŞI
GÜL
T.C. İÇİŞİ. BAKANLIĞI

FIAT
125
LIRA

ULUS ANKARA Tel: 114-156

Gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade edilmez.

REKLÂM TARİFESİ

Arka Kapak	750 Lira
Ön İç Kapak	500 Lira
Arka İç Kapak	500 Lira
İç Sahifeler	400 Lira

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrî sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İçtimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

C İ L T : I V

S A Y I : 24

H A Z İ R A N 1966

Fiatı : 2.5 TL.

Yıllık: 30-6 Aylık: 15 TL.

Sahibi : Cemiyet Adına OKTAY EMED

Yazı İşleri Müdürü : NİHAT BATUR

İdare Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Basıldığı yer : YENİLİK BASIMEVİ

YAZI HEYETİ :

Güngör ADAK

Fazlı AYVERDİ

Nihat BATUR

Solmaz BURAL

Faruk ÇEHRELİ

Zeki ERGİNSU

Alpay ERDOĞAN

Şemsettin GÜLER

Atalay ŞAHİNOĞLU

Rıdvan YÜKSELEN

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Türkiyede Yabancı Sermaye Meselesi Dr. Yaşar GÜRKÖK
5. Ayın Ekonomik Olayları Faruk ÇEHRELİ
10. Devlet Teşebbüslerinde Produktivite ve Verim Sorunları A. H. HANSON
24. Sigorta Şirketlerinin İstihsal Organlarındaki Alacakları ve bunun Ortaya Çıkardığı Meseleler Reha BAVBEK
27. «Başharfler Ekonomisi?» Eyüp KARADAYI
32. Mali Polis Teşkilâtı Üzerine Gültekin DEMİR
34. İktisat Fakültesi Mezununun İş hayatındaki Yeri Nedir? Zeki ERGİNSU
37. Parafiskalite Zerrin GÜÇ

Derginin Sesi!..

Değerli Okuyucularımız,

Bu sayımızla Dergimiz iki yaşına basmış bulunuyor. Her sayısında daha iyiyi, daha doğruyu bulup bitaraf bir açıdan yazarak duyurmaya çalıştık. Bütün bu çalışma ve gayretlerimizin elde edilen güzel neticesinde, bizleri daima teşvik eden ve destekleyen yakın alâkalarınızın hissesi sonsuzdur. Bu borcunuzun, ancak karşımıza, her geçen gün daha mükemmel bir şekilde çıkarak ödeneceğine inanıyoruz.

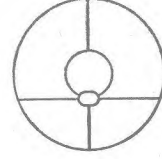
Bu güne kadar daha ziyade camiamız mensuplarının ihtiyaçlarına cevap vermekte idik: Mezunlarımız dışından gelen talepler karşısında Dergimizi, bu sayımızdan itibaren, bütün vatandaşların hizmetine sunuyoruz. O bakımdan, sadece camiamızı ilgilendiren haberlerin verildiği (CEMİYETTEN HABERLER) kısmını, ancak mezunlarımıza Derginin özel bir eki olarak göndereceğiz.

Geçen sene olduğu gibi; yeni cildimizle birlikte abonelerimize verilmek üzere bir özel sayı hazırlanmıştır. Adedi mahdud olarak basdırılan özel sayımızdan istifade etmek istiyen okuyucularımızın abone olmalarını veya abone yenilemelerini rica ederiz.

Derginiz İktisadî Kalkınmanın Hizmetinde;

Kalkınma hamle ve çabası içinde kıvranan bir bünyeye iktisatçı olarak yardım etmek en büyük vazifemizdir. Bu güne kadar ele alınmamış olan 67 vilâyetimizin İktisadî tarihini, İktisadî coğrafyasını, İktisadî ve sosyal bünyesini, Turizm imkânlarını, örf ve âdetlerini, iş ve işgücü imkânlarını ve nihayet İktisadî Kalkınma için alınması gerekli tedbirleri sizlerle müşterek çalışarak incelemek ve birer kitap halinde milletimize sunmak arzusundayız. Millî Kalkınmamıza, büyük ışıktutacağına inandığımız bu hayırlı çalışmaya biran evvel katılmak için cemiyetimize müracaat ederek vilâyetlerinizi seçiniz.

Saygılarımızla
İktisat Dergisi

Türkiye'de Yabancı Sermaye Meselesi

Dr. Yaşar GÜRKÖK

Bilindiği üzere, hangi sahada olursa olsun, modern mânada istihsalin dört unsuru vardır: Emek, Sermaye, Tabii Kaynaklar ve Müteşebbis. Bu dört unsur, bir araya gelmedikçe zamanımız ekonomik düzeninde piyasa için üretimde bulunmak imkânı yoktur.

Az gelişmiş ülkeleri karakterize eden özellik, bu ülkelerde fert başına düşen millî gelir payının pek düşük bir seviyede bulunmasıdır. Fert başına düşen gelir seviyesinin düşük olması ise, nüfusun o memlekette yapılan üretime nazaran fazla olduğunu ifade eder.

Demek oluyor ki, az gelişmiş ülkelerde üretim faaliyetleri yetersizdir. Buna mukabil nüfus fazla olduğundan tüketim ihtiyaçları çoktur.

Ekonomi politikasının asıl gayesi ise, en basit ifadesiyle, toplumun ihtiyaçları ile bu ihtiyaçları tatmin edecek vasıtalar arasında gerekli dengeyi kurmaktır.

Bu gayeyi gerçekleştirmek az gelişmiş ülkelerde büyük güçlüklerle karşılaşır. Tabii kaynakları yeterli olsa bile, ser

sermaye terakümü ve teşebbüs faktörü yetersiz bulunduğundan, az gelişmiş ülkeler çok kere kendi imkânlarıyla kalkınmak durumunda değildirlir.

Bu bakımdan yabancı sermaye az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını kolaylaştırıcı önemli bir faktör olabilir. Az gelişmiş ülke, bir taraftan mevcut tabii kaynaklarını işletmek için gerekli sermaye ihtiyacını, bir taraftan da teşebbüs unsurunu yabancı sermayeyle sağlamak imkânına sahiptir. Yabancı sermaye getirmek isteyen ekseriyetle tecrübeli bir müteşebbistir. Yabancı sermaye elbetteki kâr etmek için gelir. Bu itibarla da yatırım yapacağı sahayı iyice etüd eder. Men subu olduğu memlekettekinden daha yüksek kâr elde etmek imkânı bulmalıdır ki, sermaye yabancı bir memlekete girmek cesareti gösterebilsin. Bu itibarla, yabancı sermaye gideceği memleketin özelliklerini teferruatıyla inceler.

Şüphesiz yabancı sermayenin kâr etmesi, o sermayenin bulunduğu memlekette devamlılığını sağlar ise de, bu durum her zaman için memleket ekonomisi lehine olmayabilir. Yüksek kârların memle-

ket dışına transferi bazı halde memleketten döviz çıkması anlamına geldiği için tenkid edilirse de, bazı ahvalde de bu kârların transfer edilmeyerek memleket dahilinde yeni yatırımlara tahsis edilmesinden şikâyet olunmaktadır ve yabancı sermayenin tekel kuracak kadar büyümesinden korkulmaktadır.

Aslında bütün bu şikâyet ve tenkitler yabancı sermaye konusunda az gelişmiş memleketlerin yeteri kadar teşkilâtli ve bilgili olmayışından ve ülkelerinin ekonomik gerçeklerini gereği gibi inceleyememiş bulunmalarından ileri gelmektedir. Yabancı sermaye, gittiği memlekette bir takım kanun ve nizamlara bağlıdır; bu itibarla memleket menfaatlerini haleldar edici mahiyette teşebbüslere girmesine imkân yoktur. Ancak, yabancı sermayeye kapılarını açan ülkeler ekonomik menfaatlerinin neler olduğunu, hangi sahalarda yabancı sermaye yatırımlarının faydalı olacağını ve hangi sahaları yabancı sermayeye kapatacaklarını sıhhatli bir şekilde tesbit etmelidirler. Bunu müteakip de yabancı sermayenin ülke dahilinde han-

gi şartlara tâbi bulunacağını ekonomik menfaatlere uygun bir şekilde tayin etmelidirler.

Memleketimizde halen uygulanmakta olan 1954 tarihli ve 6224 sayılı «Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu» her ne kadar yabancı sermayeyi teşvik bakımından liberal hükümler ifade etmekte ise de, yurt menfaatleri bakımından kanunda bazı boşluklar bulunduğu bir gerçektir.

Yabancı sermaye, aslında son derece çekingendir; her şeyden evvel emniyet ve istikrar ister. Bu itibarla, yabancı sermayeye kapılarını açan memleketin her şeyi başından düşünüp kararlaştırması gerektir.

Kanun ve nizamlara uygun olarak yurda girmiş bulunan yabancı sermaye, her ne sebeble olursa olsun, ülkütülmelidir. Böyle bir durum yurda yeni yabancı sermaye girmesini engelliyeceği gibi, evvelce girmiş olanları da kaçırır.

Gelecek yazımızda 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununda memleket ekonomisi yararına yapılması gerekli değişiklikler ele alınacaktır.

Ayın Ekonomik Olayları

Hazırlayan: Faruk ÇEHRELİ

I — SERVET BEYANNAMESİ YERİNE KONULACAK SİSTEMİN ESASLARI AÇIKLANDI

Yeni tasarıda şimdiye kadar alınmış olan servet beyannamelerinin geri verilmesi de öngörülmüş. Yeni sistem daha ilmi ve daha makul olacak aynı zamanda otokontrol vasfını da taşıyacak.

Maliye Bakanı Gürsan bu konuda kendisi ile görüşen Anadolu Ajansı Muhabirine şu bilgiyi vermiştir:

«Bilindiği üzere 31/12/1960 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 193 sayılı gelir vergisi kanunu ile vergi sistemimize bu işlerle ilgili muhitlerde uzun süreden beri münakaşası yapılan yeni bir mekanizma ithal edilmiştir. Bu mekanizmanın adı SERVET MÜESSESİSİ dir. Yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir kısım mükelleflerin şikâyetlerini celb eden ve bazı çevreler tarafından çeşitli mali ve ekonomik mahzurları beraberinde getirdiği ileri sürülen bu mekanizmanın beş seneden beri lehinde ve aleyhinde bir çok şeyler söylenmiştir. Hakikat hangi tarafın iddiasında olursa olsun gerçek şudur ki mekanizmanın doğurduğu tartışma senelerden beri süre gelmiş ve bizzat bu hal gelir vergisi ile ilgili çevrelerde daimi bir huzursuzluk âmili olmuştur.

İşte bu huzursuzluğu bertaraf etmek ve aynı zamanda vergi güvenliğinden de fedakârlıkta bulunmamak fikrinden ha-

reketle hükümet programına servet beyannamesi müessesesinin kaldırılacağı ve yerine daha ilmi ve müessir tedbirlerin getirileceği şeklinde bir kısım ilâve olunmuştur.

Hükümet programında bu şekilde yer alan vaadin gerçekleştirilmesi için bir kanun tasarısı hazırlanmış bulunmaktadırdır. Bu kanun tasarısı, bir taraftan servet beyanı müessesesini ilga etmekte ve şimdiye kadar alınmış bulunan servet beyannamelerini sahiplerine iadesini öngörmekte; öte taraftan kanaatimizce servet beyan müessesesinden daha ilmi, mükelleflerin gelirleri ile tasarruf ve harcamaları arasındaki organik münasebete dayanması itibarıyla çok daha gerçekçi ve makul, aynı zamanda servet beyannamelerinin başlıca iyi tarafı olarak ileri sürülen oto kontrol vasfını muhtevî bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, servet beyanı müessesesi sadece mükelleflerin maddî servetlerindeki artışın takibini öngörmekte ve makul sebeplerle izah edilemeyen artışları vergilemeyi istihdaf etmekte idi.

Halbuki teklif edilen usulde bu tarzda servet terakümü ve maddî servetlerdeki artış ile ilgilenilmeyecek, mükelleflerin beyan ettikleri yıllık gelirleri ile aynı dönemdeki masrafları ve tasarruflarının mecmuu arasında bulunması gereken denge nazara alınacaktır.

Malûm olduğu üzere, bir kimsenin belli bir dönem içinde harcadığı para ile tasarruf ettiğı miktarın toplamı o kimsenin aynı dönem içinde elde ettiğı «vergiye tabi olan veya olmaya ndevamlı gelir kay naklarından veya maddî servetlerin nakte çevrilmesinden elde olunan yahut borç - lanılan» gelire eşit olmak iktiza eder.

İşte yeni kanun tasarısı ile istihdaf edilen gaye, bu eşitlik münasebetinin değerlendirilmesi suretiyle, vergi ziyanının önlenmesi olacaktır.

Bu münasebetin, mükelleflerimizin beyanlarından sonra vergi dairesince aranıp değerlendirilmesi yoluna gidilebileceğı gibi, asıl faydasının aynı dengenin, daha mükellef tarafından beyanname dol - durulurken nazara alınması ve bu suretle mekanızmanın oto kontrol fonksiyonunu arzu edilen şekilde yaygın bir tarzda ifa etmesi şeklinde tezahür edeceği şüphesizdir.

II — PETROL POLİTİKASININ TAYİNİ İÇİN YAPILAN GENELGE

Memleketimizin petrol ve petrol ürünleri ihtiyacının bir an evvel millî kaynaklardan karşılanması istendi.

Petrol politikamızın tayini ve yapılacak çalışmalar konusunda hükümet yetkilileri tarafından alınması istenen ted - birler bir genelge ile yetkililere duyurulmuştur.

Bu hususta aldığımız bilgide tedbir - ler özetle şu maddelerde toplanmaktadır:

1 — Memleketimizin petrol ve petrol ürünleri ihtiyacımızın bir an evvel millî kaynaklarımızdan karşılanması,

2 — Petrol ithalatı yönünden dışarıya ödenecek büyük meblâğların tasarrufu,

3 — Türkiyenin kısa zamanda petrol ve petrol ürünleri ihraç eden bir memleket haline getirilmesi, bu hususta millî

menfaatlerimizin gerektirdiğı bütün tedbirlerin alınması,

4 — Petrol rezervelerinin tesbiti, aranması, üretimi, nakli, işlemesi ve dağıtımını gibi alanlarda yatırımlar yapılmasının teşviki, z

5 — Petrol kanununun vuzuha kavuşturularak ekonomimize en yararlı hale getirilmesi, petrol dairesinin takviyesi,

6 — Petrol sanayii artıklarının değerlendirilmesi için petro kimya ve sünni gübre endüstrisi yatırımlarına öncelik verilmesi,

III — DÜNYA GIDA ÜRETİMİ NÜFUS ARTIŞINA AYAK UYDURAMIYOR

Bilhassa komünist ülkelerde istihsal hedeflerin çok altına düşmüştür.

Birleşmiş Milletlerin Gıda ve Tarım Teşkilâtı (F.A.O.) 1965-1966 dünya emtia durumunu tahlil eden kötümser ifadeli raporunda, gıda üretiminin nüfus artışına ayak uyduramadığından şikâyet etmektedir.

FAO'ya göre, bu üretim yılına kadar tarımsal üretim oranı, dünya nüfus artışı oranı ile omuz omuza gelmekte idi (%2 civarında). Ne var ki bu yıl gıda ve ya hammadde üretimi, dünya nüfus artışına ayak uyduracak bir hamle yapmak - tan uzak kalmıştır. Raporda, bu düşüşün en büyük sebebi olarak, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa da dahil olmak üzere, bütün komünist ülkelerde, gıda üretiminin öngörülen seviyesinin çok altına düşüşü gösterilmektedir. Komünist ülkelerdeki bu istikrarsızlığa karşılık Birleşik Amerika ve Kuzey Amerika da, hava şartlarının düzgün gitmesinden ötürü tarımsal üretim büyük bir artış kaydetmiştir. Batı Avrupada da aynı şekilde üretim oranı artarken, Japonyada, nispet, beklendiğı kadar büyük olmamıştır. Günef Afrika ile Avustralya'da ise, kuraklık yüzünden 1965

1966 ürünü ciddi sayılabilecek kadar düşük olmuştur.

IV — PETRO-KİMYA TESİSLERİ İNŞAATIN AHAZİRAN AYI İÇİNDE BAŞLANACAK

Hükümetin yetkili çevrelerinden aldığı özel habere göre petro-kimya tesislerine ait inşaat haziran ayı içinde resmen başlayacaktır. Bu hususta aldığımız bilgiler aynen şöyledir:

«Petro Kimya tesislerine ait bina inşaatlarına haziran 1966 tarihinden itibaren başlanacaktır. İzmitte halen Yarımca mevkiinde bulunan İPRAŞ rafinerisi yanında satın alınmış bulunan bir milyon metre karelik sahanın temel sondajlarına başlanmış toprak analizi ve harita işleri tamamlanmış ve ilk yerleştirme planı hazırlanmıştır.»

Bilindiği üzere şirket TPAO tarafından kurulmuş ve şirketin %55 hissesi de TPAO ya aittir.

Diğer hisselerin dağılışı şöyledir: %25 Emekli Sandığına ve %20 side Ordu Yardımlaşma Kuruluna aittir. Şirketin kuruluş sermayesi 250 milyon liradır.

V — FEDERAL ALMANYA İLE 175 MİLYON MARKLIK ANLAŞMA İMZALANDI

Federal Almanya hükümetinin konsorsiyom çerçevesinde 1966 yılı için vermeyi taahhüt ettiği 175 milyon Mark ile ilgili anlaşma Bonn'da imzalanmıştır. Bu konuda Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletler Arası İktisadi İşbirliği Teşkilatı tarafından verilen bildiride aynen şöyle denilmektedir.

«Federal Almanya Hükümetinin hükümetimize konsorsiyom çerçevesinde 1966 yılı için, vermeyi taahhüt ettiği 175 milyon Mark ile ilgili anlaşma bugün (27

Mayıs 1966) Bonn da imzalanmıştır.

Söz konusu yardımın 120 milyon marklık kısmı 1966 yılında Federal Almanyaya ödenmesi gereken borçlarımızın ertelenmesi ve röfinansmanı mahiyetindedir. 40 milyon Marklı program kredisi ve 15 milyon Marklık kısmı da Seka Genel Müdürlüğüne beş yıllık kalkınma planımız çerçevesinde gerçekleştirilecek olan Çaycuma fabrikasının dış finansmanına tahsis edilecek proje kredisidir.

40 milyon Marklık program ve 15 milyon Marklık proje kredilerinin yedi yıl ödemesiz devre olmak üzere 25 yıl ve faiz nispetleri % 3 dir. Tecile tekkabul eden meblâğın bir kısmı 5 yıl süre ile ve faizsiz olarak diğer kısmı da 2 yıl ödemesiz devre olmak üzere 14 yıl süre ile ve %3 faiz ile ertelenmiştir. Röfinansman neticesinde sağlanan miktar ise 6 yılı müteakkip itfa edilecek ve yıllık faizi %3 olacaktır.

VI — KONYADA DA TRAKTÖR FABRİKASI KURULACAK

Bir Alman firması, Konyada dizel motor ve traktör fabrikası kurma teklifinde bulunmuş, teklif olumlu bir safhaya girmiştir. Konya belediyesi başkanı, Almanyada bu konu ile ilgilerle yaptığı temasları açıklıyarak; «kurulacak fabrikanın projeleri Tarım ve Sanayi Bakanlıklarına verilmiştir; fabrika yurdumuzda oto sanayiinde atılmış ilk adım olacaktır.» demiştir.

42 milyon liraya kurulacak fabrika, yılda şimdilik 2,5 ilâ 380 beygir gücünde ve 6000 adet motor yapacaktır. İleride, ihtiyaca göre, kapasite artırılabilecektir.

VII — ÇELİK HALAT FABRİKASININ İNŞASINA BAŞLANIYOR

İzmit-İzmitte bağlı Köse köyde kurulacak çelik halat ve tel fabrikası inşaatına Mayıs ayı içinde başlanacaktır. 40 mil-

yon liraya mal olacak fabrika 1967 Hazi-
ranında imalâta geçecektir.

VIII — DIŞ ÜLKELERDE PARAMIZIN DEĞERİ

İstatistiklere göre, dış ülkelerdeki paramızın değeri gevşekliğini muhafaza etmektedir. 1966 yılı sonu itibariyle 1964 sonuna nazaran paramızın dış değeri New Yorkta % 3,6 Zürihte % 1,4 Beyrutta % 2,1 nispetinde bir düşme göstermiştir.

IX — TÜTÜN EKİCİLERİ

Ortak pazar içindeki tütün ekicileri bir araya gelerek mevcut tekellerin devamını dilemişlerse de bunların hem ekici, hem sanayici, hem tacir vasıflarının bir arada birleşmeyeceği iddiasını ileri sürmüşlerdir.

Öte yandan tütün ekiminin ortak pazar zirai politikası plânında bir kontenjana tabi tutulması hususunu savunarak Avrupa ekicilerinin korunmasını ve yaprak sigara kullanılmasının geliştirilmesi için tedbirler alınmasını istemişlerdir.

X — KUVEYT PETROLÜ

Kuveyt, Mısır, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan memleketlerinin katılması ile büyük bir Arap petrol kumpanyası kurulacağı haber alınmıştır. Bunu yayınlayan Daily News adındaki Kuveyt gazetesi, haberin maliye nezaretinden sızdığını ilâve etmektedir. Daily News e göre Araplar arası kumpanya, petrol satışları ile meşgul olacağı gibi Arap memleketlerinde yeni kaynaklar arama ve işletme işleri ile meşgul olacaktır. Öte yanda belirtildiğine bakılırsa bu yıl Kuveyt petrollerinden sağlanan gelir 231.700.000 Sterlin miktarındadır. Bu paranın 165 milyon 200 bin sterlini petrol şirketlerinden tahsil edilen gelir vergisi 66 milyon 500 bin sterlini imtiyaz resimlerinden gelmektedir. Geçen yıl bu gelir 216 milyon 100 bin sterlinden ibaretti.

XI — İZLANDADA YATIRIM KOLAYLIKLARI

İzlanda Parlemontosu memleketlerinde yatırım yapmak isteyen teşebbüslere kolaylık sağlayan bir kanun metni neşretmiştir.

Haber verildiğine göre bu kanunda ilk defa Alusuisse adındaki İsviçre firması faydalanacak ve yılda 30 bin ton alümin yum işleyen bir fabrika tesis edecektir. Fabrika, İzlanda - İsviçre karma sermayeli bir anonim şirkete ait olacak ve işlenen malı deniz taşıt vasıtalarına nakledebilmek için özel bir liman inşa edilecektir.

XII — İŞSİZLİĞE ÇARE

Sovyetler Birliği ile Fiat Fabrikaları arasında vaki anlaşmanın metni, firmanın şeref bakanı tarafından İtalya Dış İşleri Bakanına tevdi edilmiştir. Bakan, anlaşmanın gerek işsizlik, gerekse tesislerin modernleştirilmesi konuları üzerine inikas edeceğini söylemiştir. Anlaşmaya göre, İtalya, dört yıl içinde Rusyaya 200 milyar liralık motor ve sair tesisat ile otomobil verecek olup bunun % 25 oranındaki kısmı Fiat birliğine dahil olmayan müesseseselerce tedarik edilecektir.

XIII — PAKİSTAN ŞEKER FABRİKALARINI ARTTIRIYOR

Pakistan Birleşik Amerikadan yeni aldığı 45 milyon Dolarlık kredinin tamamını sanayi kollarına sarfedecektir. Bu cümleden olarak Doğu Pakistan'da yenden üç şeker fabrikası daha kurulacak fabrikaların sayısı sekize çıkarılacaktır. Pakistanın yıllık şeker tüketimi 150 bin tonun üzerindedir.

XIV — JAPONYADA

Japon Maliye Bakanı, yabancı uyrukluların Japonyada hiç bir muameleye tabi olmadan 10 bin dolar getirip götürebileceğini bildirmiştir. Bu miktar şimdiye ka-

dar 5 bin dolar olarak kabul edilmmişti. Başka ayrıca yabancıların ev ve arazi satın alabileceğini de söylemiştir.

XV — GÜNEY KOREDE

Güney Korede ikinci büyük bir petrol rafinerisinin yapılması plânlanmıştır. Rafineri 60 bin varil ham petrol işleme kapasiteli olacak ve yabancı istikrazlarla kurulacaktır. Hükümet ilgilileri rafineriye özel sektörün de katılacağını bildirmişlerdir.

XVI — ORTAK PAZAR ÜLKELERİNDE

Kömür istihsalı %6,4 azaldı. Sınayi istihsal de azalıyor.

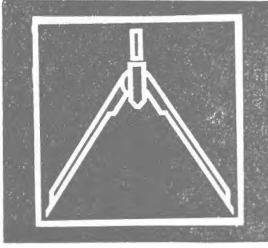
İçinde bulunduğumuz yılın ilk dört ayında Ortak Pazar ülkelerinin kömür istihsalı geçen yılın aynı devresine oranla %6,4 daha az olarak gerçekleşmiştir. İstihsal azalması Belçikadan sonra en çok Almanya'da olmuş (3,5 M. ton) ve Belçika'daki «%11,8 azalma ile toplam istihsal

5.017 M. ton seviyede kalmıştır. Bununla beraber, çelik siparişlerinin de azalmış olması kömür istihsalının azalmasını önemsiz bir hale getirmektedir.

Diğer taraftan, sınayi istihsal artışı 1966 yılının ilk dört ayında tahminler hâline devam etmiştir. Önemli artışlar, İtalya ve Almanya'da olmuştur. Bu durum Alman kapital mallarının ihracını büyük ölçüde geliştirmiştir. Fakat aynı dönemde Hollanda ve Belçika'da fiyatlarda süratle yükselmiştir. İlgililer buna sebep olarak vergilerde yapılan zamları göstermektedir.

XVII — JAPONYANIN ENDONEZYAYA YARDIMI

Japon Başbakanı EİSAKU Sato, Endonezyaya 40 milyon dolarlık ekonomik yardım yapılacağını söylemiştir. Bu kredi ile Endonezya Japonyadan ihtiyacı olan tekstil, otomobil parçası ve makine satın alacaktır.

Devlet Teşebbüslerinde Prodüktivite ve Verim Sorunları

Yazan A. H. Hanson

Ekonomide Kamu Sektörü

Ekonomik gelişme araçları olarak devlet teşebbüsünü savunanlarla özel teşebbüsü savunanlar arasındaki tartışmalar çok eskidir, hâlâ da aynı heyecanla devam etmektedir. Bu tartışmalar çoğunlukla politik, hatta felsefidir. Millî ekonomide devlet teşebbüsü veya özel teşebbüsün hakim olması durumuna göre, o milletin hayat tarzının tümü büyük çapta etkilenir. Özel teşebbüsün can damarı kâr saikidir, bu sebeple özel teşebbüsün hakim olduğu ekonominin «temeli» kâr amacı gütmek temayülü olacaktır. Ayrıca, böyle bir ekonomide sermaye birikimi geniş çapta özel kişilerin elindedir, bu birikimin esası olan tasarruflar ise yüksek gelir gruplarına dahil kişiler tarafından etkilendiğinden, bu sistemin ekonomik gelişmeyi harekete geçirip yürüten özelliği, hükümetin gelir eşitliği sağlamak yönünde izlediği politika sebebiyle zayıflar. Demek ki, özel teşebbüs düzeni, kâr saiki ve ekonomik eşitsizlikle birlikte yürür. Bu unsurlar sosyal düzenin uygun (hiç değilse kaçınılmaz) bir parçası sayanlarca özel teşebbüs düzeni benimsenir. Diğer taraftan işbirliği ve eşitliğin hakim olduğu bir sosyal düzeni benimseyenler, bu hedefe varmak için kamu teşebbüsü düzenine yönelirler.

Bu karşıt görüşler, tartışmanın her iki tarafınca böylece kabul ve idrâk edilir.

Üzerinde daha az mutabakata varılan husus, belirli bir iktisadî teşebbüsle, belirli bir politik düzen arasındaki muhtemel ilişkidir. Kamu teşebbüslerine karşıt olanlar, kamu teşebbüslerinin tabii ortamının totaliter veya hiç değilse oldukça otoriter politik düzen olduğunu «tamamıyla» kamu teşebbüsünden müteşekkil bir düzene kaçınılmaz bir örnek olarak da komünist devletleri gösterirler. Diğer taraftan, kamu teşebbüsünü savunanlar ise, «serbest teşebbüs» sistemi ile bağlı olan demokrasi tipinin varlıklı sınıflarına ağır bir şekilde meylettğini ve gerçek sosyal demokrasiye ancak kamu sektörünün ağır bastığı bir devlette ulaşılacağını iddia ederler. Kanaatimce bu iki görüşten hiç biri inandırıcı bir savunma yapamamaktadır. Ekonomik sistem ile politik sistem arasındaki münasebet son derece girifttir ve henüz derinliğine incelenmesi gereken pek çok yönü vardır.

Bugün gelişen ülkelerin çoğunda özel teşebbüs pek müsbet bir şekilde mütalea edilmemektedir. Bu durum çeşitli faktörlerden ileri gelmektedir ki, bu faktörlerin arasındaki denge her memlekete göre değişir. Çoğu hallerde, politika liderleri, ferdi teşebbüsü şüphe ile karşılamala-

rına sebep olacak şekilde yetişmiş ve eğitilmiştir.

Bu şüphe, yerli kapitalistlerin mes'uliyetsiz ve antisosyal davranışları ile daha da kuvvetlenebilir. Hindistanda olduğu gibi, genellikle bunların çoğu (Mawaris) gibi sevilmeyen ve azınlıkta olan sosyal grupların üyeleridir. Yakın zamanlarda sömürgeleikten kurtulan ülkelerde, özel teşebbüs, memleketin ekonomisine yabancıların hakimiyeti ile bir tutulur. «Sosyalist Toplum Ülkeleri»nin benimsenmesinde bu gibi faktörler, hiç değilse kısmen rol oynar.

Maamafih, bu eğilim bütün gelişen ülkelerde benimsenmiş değildir. Meselâ, Pakistan, Malaya, Filipinler ve Meksika gelecek için de «özel teşebbüsün» ağır bastığı bir düzen hazırlamaktadır; kamu teşebbüsünün rolünü özel sektörün yapamayacağı veya yapmayacağı sosyal yatırımlara (haberleşme ve enerji gibi) ve özel sektörün yararına, hızlandırıcı ve yürütücü görevlerle (Kalkınma ve Finansman Teşekkülleri) sınırlandırma çabasıdadır. Gerçekten bu ülkeler kamu teşebbüsü kapsamını asgariye indirmek eğiliminde oldukları halde, Mısır, Gana, Gine ve Burma gibi diğerleri ise bunu azamiye çıkartmak amacındadır.

Her iki durumda da tercih sahası sınırlıdır. Belirli bir süre içinde, kamu teşebbüsünün kapsamı hükümetin idari, teknik ve yönetici kapasiteleri ile sınırlıdır; özel teşebbüsün kapsamı ise, müteşebbislerin yaratıcılık arzusu ve yatırım sahiplerinin risk taşıma isteği ile sınırlıdır. Şu halde, belirli bir kalkınma modeli kabul edildikten sonra, bunu gerçekleştirecek kamu ve özel teşebbüs «karması» ideolojik mülâhazalardan çok, «objektif» esaslarla tayin edilir. Bu durum tatbikatla çok güzel bir şekilde görülmüştür. 1920'yi takip eden yıllarda, Kemal Atatürk hükümeti, millî refahın artması için gere-

ken sınaî kalkınma alanında, özel teşebbüsü teşvik etmekle işe başladı. Bu teşebbüs çok küçük bir başarı sağlayabildi, neticede 1930'larda «devletçilik» politikası kabul edildi ve Sümerbank ve Etibank gibi büyük kamu teşebbüsleri kuruldu. Bu sosyalizmi benimsemek değil, ekonomi khayalin acı gerçeklerini görmenin bir sonucuydu. Ferdî teşebbüsün yetersizliği, devleti, kendi teşebbüs vasıtalarını geliştirmeye zorladı. Son zamanlarda, Pakistan aynı tecrübeyi geçirmiştir. Diğer taraftan, Hindistan'da özel teşebbüs belirli sahalarda beklenmedik bir gelişme gösterdi, bunun üzerine ve neticede, hükümet, başlangıçta 1956 Endüstri Politikası Kararnamesi ile özel teşebbüse kapamış olan imkânları (meselâ, sun'î gübre, demir ve çelik, kömür ve petrol alanları gibi) sağlamaya başladı.

Özel Teşebbüs Karşısında Kamu Teşebbüsü

Şu halde, özel teşebbüsü tamamiyle kesip atan komünist ülkeler hariç, ideolojisi ve siyasî yapı karakteri ne olursa olsun, her ülke kamu ve özel teşebbüsü çeşitli nisbetlerden müteşekkil bir karışımı uygulayabilir. İktisadî faaliyetin belirli bazı alanlarında, kamu teşebbüsünün alternatifi yoktur. Diğer alanlarda ise, kamu ile özel teşebbüs arasında seçim mümkündür. Birinci halde, mesele kamu teşebbüsünün azamî müessiriyetle çalışmasının garanti edilmesidir. İkinci halde ise, ideolojik esaslar dairesinde biri veya diğeri seçilmiş olmadıkça, başlangıçtaki mesele, milletçe tayin olunan ekonomik görevleri, hangisinin daha iyi bir şekilde yerine getirebileceğidir.

Özel teşebbüsü savunanlar genellikle, müessiriyet kıstasına göre, tercihin mutlaka surette özel teşebbüs lehinde olacağını iddia ederler. Meselâ, birçok İngiliz Muhafazakârları, milletleştirilmiş sanayilerin kötü çalışmaları ile özel mülkiyet altındakilerin iyi çalışmalarını mukayese

etmekten aslâ bıkmazlar; birincilerin bürokrasi ve israf, ikincilerin ise inisiyatif ve tasarruf örneği olunduğunu iddia ederler. Aynı zamanda, bu muhafazakârlar, millileştirilmiş endüstrinin fleksibilite ve uyum bakımından yetersiz olduğunu ileri sürerler. Kâr saiki bulunmaması ve iflâs halinde mes'uliyetleri olmaması sonucu bu işletmeler ticarî bir işletmeden çok bir devlet dairesi gibi çalışırlar. Bu kuşur, bunların devamlı «politik müdahalelere» maruz kalmaları ve çoğunun tekel veya yarı-tekel güçlerine sahip olmaları dolayısıyla daha da artmaktadır. Bunlar maliyetlerini umursamama temayülü göstermektedirler. Bunların işçi münasebetleri, hisse senedi sahiplerine karşı bir mes'uliyeti olmayan işletmelere has bir tarzda işçi taleplerine karşı «yumuşak ve gevşeklikle» vasıflandırılır. Bunlara benzer tenkitler, hemen hemen bütün memleketlerdeki mümasil siyasî görüşe sahip olanlar tarafından ileri sürülmüştür. Bu gibi tenkitlerin şahsî menfaatler doğurduğu ve bu sebeple objektif olamadığı aşîkârdır. Maamafih, tenkitlerin ciddi olarak üzerinde durulmalıdır, zira bir tenkidin şahsî menfaatle ilgili bulunması gerçeğe aykırı olması demek değildir.

Bir defa, bu tenkitlerin dayandırıldığı özel ve kamu teşebbüsleri arasındaki mukayeselerin doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığı araştırılmalıdır. Kamu ve özel teşebbüs arasında verim kıstasına göre genel mukayese, müsterek ölçü standartlarının mevcut olmaması dolayısıyla, mümkün değildir. Aynı şekilde, tamamiyle farklı sahalarda faaliyette bulunan ve tamamiyle birbirinden ayrı mal veya hizmet istihsal eden teşebbüsleri, meselâ kamu mülkiyetindeki demiryolu sistemi ile özel mülkiyetteki ayakkabı-ve-çizme fabrikasını, mukayeseye kalkışmada bir mânâna yoktur. Hattâ benzer işletmeler arasın da mukayeseler yapıldığı zaman dahî,

hiçbir iki teşebbüs tam mânasıyla mümasil şartlarda çalışmadığı için çok dikkatli olunmalıdır. Tabiatıyla, bu sınırlandırma, bilhassa memleketler arası mukayeselerde önemlidir. Meselâ, akli başında hiç kimse mevcut her çeşit verim kıstasına vurarak, kamu mülkiyetindeki Türk demir ve çelik sanayiinin özel mülkiyetteki A.B.D. demir ve çelik sanayiinden daha geri olduğuna dayanarak, bu tip sanayilerde hususî teşebbüsün kamu teşebbüsü karşısında üstünlüğünün ispatlandığını ileri süremez. Hattâ bir ülkenin hudutları içinde dahi, bu mukayeselerin yapılması aldatıcı olabilir. Meselâ, geri kalmış bir bölgede, o bölgenin iktisadî hayatını değiştirmek gayesi ile, iradî bir şekilde kurulan bir kamu teşebbüsü, idaresi ne kadar kabiliyetli ve uyanık olursa olsun, daha fazla endüstrileşmiş bir bölgede yerleşmiş olmakla kendisine sağlanan çeşitli «dışsal ekonomiler'den istifade eden hatta daha fena organize edilmiş aynı tip bir özel teşebbüsle eşit derecede verimli çalışması büyük bir ihtimalle mümkün olamaz. Mukayeseye mevzu teşkil edenler yeni ve nispeten tecrübesiz bir kamu işletmesi ile eski ve nispeten tecrübeli olan hususî işletme, veya tersi, olduğu zaman da benzer zorluklar ortaya çıkar. Meselâ, şu anda, Hindistan'ın eskiden kurulmuş Tata demir ve çelik şirketi ile Bhilai, Durgapur ve Rourkela'da kamu mülkiyetindeki yeni işletmeleri mukayeseye kalkışmanın ne faydası olabilir? Muhtemelen 1965 de, Tata mukayesede üstün gelir, ama 1975 de de aynı üstünlüğü muhafaza edebilecek midir? Burada zaman faktörü bâriz bir şekilde önemlidir. Eğer istihsalin derhal artışı önemli ise, en iyi hal çaresi istihsalî genişletmesi için özel teşebbüse fırsat vermek ve teşvik sağlamak olabilir. Diğer taraftan, eğer uzun-vâdeli «dış ekonomiler» en fazla önemseniyorsa, bir kaç yıllık devrede cid

di «başlangıç zorlukları» (1) geçirebileceği halde, kamu sektöründe yeni bir teşebbüs kurulması en iyi hâl çaresi olabilir.

Bir teşebbüs «millileştirilince» zaman yönünden de mukayese yapılabilir. Meselâ, 1946'dan önce İngiliz kömür endüstrisi, özel teşebbüs tarafından idare edildiği süre ile, 1946'dan "sonra kamu sektörü idaresindeki süre yönünden mukayese millileştirmenin avantajlarını ispat etmek isteyen, sosyalist propagandacılar tarafından sık sık yapılmıştır. Gene de bu kıyaslama pek fazla bir şey ısbat edememiştir. İngiliz kömür endüstrisinin özel teşebbüs te bırakılsa ne gibi bir gelişme kaydetmiş olacağını hiç kimse kesinlikle bilemez. Ayrıca, bu endüstri özel mülkiyet altında iken dahî, faaliyetleri (özellikle harb süresince) geniş kamu kontrolüne tabî idi, üstelik o devirde, «laissezfaire» prensipinin en dogmatik taraftarları dahî, müessesenin atmamıyla kendi haline bırakılması gerektiğini de iddia etmemiştir.

Özel teşebbüs kendini yargıladığı zaman, bunu tecrit edilmiş bir ünite olarak kendi iktisadî işleyişi açısından yaptığı ve bu şekilde yargılanmaya meyle özel teşebbüs, ayrı bir ünite olarak ekonomik çalışma açısından kendi kendini yargılar ve bu açıdan ya rılanır, halbuki kamu teşebbüs (özellikle sosyalyatırım — enf-Rakstrüktürel) memleketin genel ekonomik hayatı etkisi dahil olmak üzere, «maliyet ve yarar» hesapları açısından yargılanır, bu husus ise kıyaslamayı daha da çetin bir hale sokar. Bu bakımdan, «zarar» anlamı kamu sektörü ile özel sektör yönünden farklı mana ifade eder. Gerçekten ehil idareciler kamu teşebbüsüne sosyal sorumluluklar yükler, bu sorumluluklar sebebiyle, kamu teşebbüsünün verimli, normal ticarî kıstaslarla ölçüldüğünde ve bu kıstaslara uyan özel teşebbüsle kıyaslandığında, çok düşük görünür.

Bütün bunlardan kamu teşebbüsleri

ile öze teşebbüs arasında güvenilir bir kıyaslama yapılamıyacağı sonucuna kesinlikle varılabilir intibahı edinilebilir. Halbuki sonuçta, işi fazla izam etmek olur. Hiç olmazsa belirli bazı şartlar altında, direkt kıyaslamalar muhakkak ki yapılabilir.

Eğer benzer malı imal eden veya benzer hizmeti sağlayan özel teşebbüsün yanı sıra tam rekabet şartları içinde faaliyette bulunan bir kamu teşebbüsü kurulursa ve bu kamu teşebbüsüne özel rakiplerinin haiz olduğu derecede bir ticarî serbesti tanınırsa, yeterince güvenilir bir kıyaslama ile bu teşebbüslerin verimli çalışma dereceleri mukayese edilebilir. Gerçi gelişen memleketlerde bu duruma seyrekle rastlanır, fakat daha gelişmiş memleketlerde bu durum mevcuttur. Simca, Peygeot, Citroen ve Panhard gibi özel otomobil - imalât firmaları ile rekabet eden kamu mülkiyetindeki Renault müessesesinin bulunduğu Fransa iyi bir örnek sağlar. Demek ki, Fransada bu işletme, sevk ve idaresi ile kapitalistlerin normal müşevvihlerine haiz olmadığı halde, özel teşebbüse karşı kuvvetle rekabet etmektedir. Gerçekte, Renault, kendi alanında, dünyanın en verimli çalışan firmalarından biri olarak tanınır.

Bir genelleme yapamak istersek, mülkiyet ve idareyi birbirinden ayırdığımız vakit, idğer bütün şartların eşit olması kaydıyla, özel ve kamu teşebbüsleri arasında esas itibariyle büyük farklılık husule getiren çalışma tarzı ve verimlilik konusu benzer veya eşit durumda azamî nisbette getirilmiş olur diyebiliriz. Aynı kalitedeki idareciler, eşit şekilde ücret-

(1) «Başlangıç zorlukları», müellifin orijinal metninde kullandığı «teething troubles» karşılığı olarak kullanılmıştır. (Çevirenin notu).

lendirilir ve meslekî ilerlemeleri için bunlara aynı imkânlar tanınırsa, normal olarak kamu sektöründe de özel sektörde olduğu kadar verimli çalışacaklardır. Bu husus, diğer personel kategorileri için de geçerlidir. Hatta, özel ortaklar için değil de «millet için çalışma» şuuru başarılı çalışma için gerçekten ek bir teşvik unsuru sağlanabilir. Halbuki bazı memleketlerdeki çoğu kamu teşebbüslerinde ve bütün memleketlerdeki bazı kamu teşebbüslerinde, sevk - ve - idare, millî Ekonomî Politikasının haklı olarak gerektirdiği bazı kontrollere tabidir ki, bu teşebbüslerin sevk-ve-idaresi özel teşebbüse kıyasla çok daha fazla sınırlanmış ve kısıtlanmış olur. Kaldı ki devlet hizmetlerinin çeşitli kolları denge sağlamak için kamu sektöründeki istihdam şartları, özel sektöre kıyasla daha düşüktür, bu yüzden kamu sektöründe çalışanlara gerçek değerlerinin karşılığı verilmez. Demek ki «diğer şartlar» nadiren eşittir. Ayrıca, mülkiyet ve kontrol ayrılrsa dahi, kâr gayesi ve iflâs korkusunun özel teşebbüse (devlet tarafından desteklenmiyorsa) normal olarak kamu teşebbüsünün sahip olmadığı bir teşvik unsuru sağladığı muhakkaktır. Şu halde, kamu teşebbüsünde verimli çalışmanın azamileştirilmesi konusunda bazı özel problemler vardır. Raporun geri kalan kısmı bu meseleleri ele alacaktır.

İki mesele söz konusu olmaktadır : birincisi, verimliliğin artırılması; ikincisi ise ölçülmesi müteber ölçü kıstası olmaksızın, verim arttırıcı çabaların etkileri daha zor bir mesele ortaya çıkartmaktadır; fakat düşünülünce ölçü işinin çok güç ve çetrefil olduğu anlaşılır. Özellikle, amaç, sevk ve idarenin çalışma verimini arttırmak için sarfettiği çabanın değerini ölçmek ise, bu iş daha da güçleşir.

Hedef Tâyini

Verimi arttırma tartışmalarının çoğunda en fazla iş organizasyon ve usuller üzerinde durulur. Ancak, bunların manalı tartışmasına geçilmeden önce, işletmenin gayeleri açıkça belirlenmelidir; çünkü verimlilik nihaî gaye için ancak bir aractır, sevk - ve - idare belirli hedefler tâyin edilmedikçe ne bakımdan verimli olunması gerektiğini bilemez.

«İyi ticarî politika» terimi bazan yeterince manalı bir deyim sayılır. Bu deyim, kârın azamileştirilmesi mânasına gelmez (sermaye birikim nispetini yükseltmek isteyen memleketler bakımından kârlı kamu teşebbüslerinin son derecede faydalı olmasına rağmen); fakat muhakkak surette şu anlamları taşır (a) istihsal maliyetlerinin müterakkî olarak indirimi, (b) birim maliyeti ve birim fiatı arasındamümkün en yakın bağlantının kurulması. (c) çeşitli istihsal vasıtalarından (optimum) azami en iyi şekilde faydalanılması, (d) piyasanın değişen şartlarına devamlı olarak intibak edilmesi. Bunların cazip hedefler olduğu aşîkârdır. Kamu işletmelerinin idarecileri sırf bu amaçları gütselerdi, bu işletmeler muhakkak ki çok daha başarılı çalışırlardı. Mamafih, özel teşebbüs açısından «sağlam ticarî politika» anlamı ile millî ekonomi açısından aynı deyim mutlaka aynı hedefi ifade etmez. Meselâ, imalât masraflarının asgarî kılınması için personel eğitimi masraflarından «tasarruf» sağlayarak gerçekleştirilebilir. Memlekette sayısı az olan kalifiye işçi gurubundan personel alınabilir veya bu gibi işçiler başka teşebbüslerden ««çalınabilir» ve böylece bir işletmenin işçi masrafları kısılabilir, ama millete karşı gerekli görev yerine getirilmemiş olur. Aynı şekilde, bazan birim maliyetinin birim fiatına bağlanması faydalı olmaktan çok mahzurlu olabilir. Meselâ, eğer ziraî gelişmeye aşî-

rı bir öncelik tanınıyorsa ve çiftçiler hidro-elektrik projesinden sağlanan sulama hizmetleri için «gerçek» maliyetin karşılığını ödemek istemiyorsa, kamu işletmesinin, elektrik enerjisi satışından elde edilen kârla sulama hizmetlerinin takviye edilmesi iyi bir politika olabilir. Keza, «istihsal vasıtalarının optimum kullanımı» da her zaman iyi bir hedef sayılamaz. Bir teşebbüs kendi açısından, istihsal vasıtalarını optimum nisbette kullanmak için dış -memleketlerden pahalı teçhizat ithal etmesi gerektiğine karar verebilir, fakat bu ihtilâlât yüzünden memleketin kıt olan döviz kaynakları «optimum» nisbette kullanılmamış olabilir. Hattâ, «piyasa uyma» dahî yanılmaz bir ölçü değildir. Çoğu kamu teşebbüslerinin, piyasa araştırmalarının yapılmaması ve müstehlik tercihlerini nazara almamaları sonucu başarısızlığa uğradığı kabul edilebilir — bunun üzerinde durulmalıdır — ; fakat kamu teşebbüsünü de kapsıyan iktisadî kalkınma hedefi uzun vade ile bütün ülkeyi kapsıyan bir amaç olduğundan çoğu zaman kamu işletmesinin istihsal politikasını yakın istikbaldeki talebe göre değil, çoğu özel teşebbüsün fazla risk taşıdığından ötürü kaçındığı bir hedefet; yani uzun vadeli talebe göre ayarlanmasını gerektirir.

Bu gibi faktörler dolayısı ile, hem kamu işletmesi sevk ve idaresinin hem de hükümet mensuplarının işbirliği yapacağı bir «hedef tayinine» gidilmesi şarttır. Ancak bu şekilde işletmenin menfaati ile millî ekonomi menfaati bağdaştırılabilir. Hedeflerin açıklığı ve kesinliği sadece hedeflerin anlaşılması bakımından önem taşımaz. Bunların teşebbüsün bütün organizasyonu ve personelinin morali üzerinde derin tesirleri vardır: Bu hedeflerin mevcut olmaması ile çoğu kamu teşebbüslerinin gösterdiği aşım merkezileşme tehlikeli bir güç kazanır. Hizmet ettikleri farzedelim, gayeyi açıkça anlamayan, hi-

yerarşinin alt kademesindekilerin, kendi işlerini ilgilendiren hususlar dahilinde bağımsız karar alabilmeleri için bir kıstasları yoktur. Neticede pek çok mesel nihâf olarak üst kademe idarecinin, üst kademe memurun veya bakanın tarafgirlik ve temayüllerine göre karara bağlanacak olan «yukarı ka demeye» yollanmış bulunacaktır. Gerçek verimli çalışmanın sağlanmasına buhusus kadar zararlı bir şey olamaz.

Hükümet ve Teşebbüs

Kamu otoriteleri, faaliyetlerini ne kadar fazla hedef-tayinine tahsis eder ve sevk-ve-idarenin detaydaki işlerine ne kadar az müdahalede bulunursasa, o derece yüksek verime ulaşılabilir. Verimli çalışma ile idraî muhtariyet denilen tarz arasındaki bağlantı vuzuh kazanınca, Başkan Roosevelt'in sık sık bahsedilen ifadesiyle, teşebbüsün «Hükümet kuvvetleri ile teçhiz edilip, fakat hususî bir müessesenin inisiyatif ve yumuşaklığını haiz olmasını» mümkün kılan hukukî bir çatının aranmasına başlanmıştır. Bazı kimseler, kamu teşebbüsüne, İngiliz sisteminde olduğu gibi bir anonim şirket hüviyeti vererek bu gayeye ulaşılabileceğini sanmıştır. Diğerleri ise -Hindistan'lılar ve, son yıllarda, Türkler gibi- bilhassa kamu hizmetindeki teşekküller mahiyetinde olmayan işletmeler bakımından devlet mülkiyetindeki anonim şirketleri tercih etmişlerdir. Alternatiflerin bunlardan ibaret olduğu hususunda genellikle mutabakata varılmıştır; artık mutad bir devlet dairesini, kamu teşebbüsü idaresi ödevine uydurmağa teşebbüs etmek gibi zor bir tecrübeye atılacak pek az sayıda kimse vardır. Kamu teşebbüsleri için en uygun hukukî şekil konusundaki tartışmaların çoğu neticesiz kalmıştır; çünkü pratikte, hukukî şekil ile işleyiş şekli arasında müşahade edilebilir çok küçük bir bağlantı (korelasyon) vardır. Bir kamu şirketi veya bir devlet şirketi «bürokrasi» nin

âzamisine sahip olabilir; diğer taraftan, bir devlet daireesi yerine göre son derecede elastiki ve verimli çalışabilir. Demek ki, her şey hukukî çatı altında geliştirilen teamül ve anlayışa dayanır.

Bu çatı üç bakımdan önem taşır. Bir defa, kamu işletmesi mutad devlet daireelerindeki karakteristik malî ve personel kaidelerinden muaf tutulursa, verimli olan ticarî davranış kolaylaşır İkinci olarak yüksek kademelere (meselâ üst kademe devlet memurları ve bakanlara) iletilen idarî kararları tahdit ederek, işletmenin üst kademe sevk-ve-idaresinin karar alma mes'uliyetini kuvvetlendirir ve üst kademe devlet memurları ile bakanların bu mes'uliyetini azaltır. Üçüncü olarak ise, ticarî verimin sağlanmasında en ziyade iletici olan idarî ve siyasî otoriteler arasındaki münasebet tipini belirterek, arzu edilir işleyiş teâmülünün gelişmesini kolaylaştırır.

Verimliliğin sağlanması ile ilgili olarak, devlet teşebbüsü münasebetlerinin belki de en önemlisi maliye alanında olanlardır. Meselâ, sermaye-tedariki metotlarının idarî işleyiş üzerinde derin tesirleri olabilir. Meselâ, teşebbüs, amortisman ve rezervler için provizyon ayrıldıktan sonra geri kalan üstelerin millî hazineye devredilmesi şartı ile, direkt hibelerle mi beslenecektir? Yoksa diğer taraftan, münhasıran yahut esas itibariyle borçlanma yolu ile mi finanse edilip, neticede faiz ve itfa bedeli olarak, devlete yıllık sabit ödemelerde mi bulunacaktır? İkinci durumda, teşebbüsün üste (surplus) realize edemeyeceği zarar ettiği devrede, şayet bu yola sapılacaksa, nasıl bir moratoryum tatbik edilecektir? Teşebbüs, halktan gerek sermaye hissesi şeklinde, gerekse sabit faizli tahviller ile ne dereceye kadar sermaye tedarik edebilecektir? Kendi kârını dağıtmayarak, «kendini finanse eder» duruma geçme-

ye, teşebbüs ne dereceye kadar teşvik edilecek ve buna izin verilecektir? Bu gibi suallere kolayca ve dogmatik olarak cevap verilemez; fakat, «Public Industrial Management in Asia and the Far East» başlıklı Birleşmiş Milletler yayınına yaptığı katkılarındaki mülâhazaların akıldaki tutulması gerektiğini hatırlatmışım :

- «(a) Çoğu yeni teşebbüslerin, eğer borçlanma ile finanse ediliyorsa, ilk yıllarında, sermaye taahhüdü bakımından yardıma ihtiyaçları vardır;
- (b) Diğer taraftan, «kolay para»nın (ve, daha ziyade, masrafları kapatmak için hazır verilen para) son derece moral bozucu tesirleri vardır;
- (c) Eğer, netice olarak, verimli çalışmanın karşılıkları, yıllık üsteler halinde teşebbüse bir fayda sağlamıyorsa, tamamiyle Hazine tarafından «silinip süpürülüyorsa» bağışlarla teşebbüsü finanse etmenin zararlı neticeleri olabilir;
- (d) Aynı zamanda, teşebbüse kârlarını azamî serbesti ile kullanmasını müsaade etmek, sağlam iktisadî plânlama ile uyuşmaz.»

Bunlar, verimliliğin sağlanması ile ilgili finansman faktörlerinden bir kaçıdır. Tabiatıyla, aynı önemde diğer malî mülâhazalar vardır. Hükümet, kendi kalkınma plânları ile ilgili olan teşebbüslerin uzun-vâdeli masraf teklifleri ile kaçınılmaz olarak alâkalanacaktır. Bazı hallerde, bilhassa devlet hazinesinden temin edilecek fonlarla karşılanacak yeni masrafları ihtiva ediyorsa, hükümet teşebbüsün yıllık bütçesini reddetmede haklı olarak ısrar eder. Filvaki, hükümetin, bütçe meslelerinde oldukça tahditkâr dav-

ranması için, iyi bilgi edinmesi gerekir. Devamlı suretle verimlilik sağlandıkça zararlı olan husus, teşebbüsün ileri sürdüğü masrafların detaylı tahminlerini takdim etmesi ve sonra bu esaslara göre ayrılan tahsisatla bağlı olması gerektiği keyfiyetidir. Bu tip muamele, devlet daireleri için normal olduğu halde, bir kamu teşebbüsünün yumuşaklığını yok seviyesine indirir. Bahsetmiş olmak için şu husus da ilâve edilebilir ki, fiilî masrafların önceden denetlenmesi tamamiyle münasebetsiz bir muameledir ve sonraki denetleme ise, ister kamu teşebbüsleri için ihtisaslaşmış bir mürakabe heyeti olan Muhasipleri Divanı bir kontrolör ve Genel Mürakıp - tarafından, ister özel bir muhasip firması tarafından olsun, ticarî tipte olmalıdır.

İç Organizasyon

Kamu teşebbüslerine has verimlilik problemlerinin çoğu, imkânları dahilindeki kontrol vasıtalarını ya idareyi teşvik veya onu engellemek için kullanabilen hükümetle olan münasebetlerden doğmaktadır. Açıkça bilindiği gibi, çoğu zaman, idareyi zarurî serbestiden alıkoyarak ve teşebbüsleri ile «siyaset yaparak», hükümetler engelleyici bir rol oynarlar. Fakat, verim, iç organizasyonla tâyin edildiği müddetçe, özel teşebbüse uygulanan prensiplerin çoğu kamu teşebbüsüne de uygulanır. Bütün bunlar iyibiri sevk-ve-idare ders kitabından öğrenilebileceğinden, burada tekrarlanmağa mahal yoktur. Mesele bunları öğrenmek değil, fakat bunların özel durumlarda özel teşebbüslere nasıl uygulanacağını öğrenmektir. Ancak, bazan kamu teşebbüslerinin müşkilâtını hissettikleri bir veya iki organizasyon problemi vardır ki, burada onlardan kısaca bahsetsek yerinde olur.

Yüksek sevk-ve-idare organizasyonu hâlâ geniş tartışma konusudur. Özel bir teşebbüs normal olarak bir İdare Meclisi

si tarafından yönetildiğine göre, bir kamu teşebbüsünün de bir heyeti olması gerektiği genellikle farz olunur. Bu, hiç bir şekilde kendiliğinden vâzıh değildir. Normal olarak, böyle bir heyetin alacağı politik kararların çoğu (hiç olmazsa nihai olarak) ilgili bakanın veya bütün hükümetin sorumluluğunu taşımaktadır. Bu itibarla, bakan ile teşebbüsün icraî idare kademesi arasında bir heyetin olması, sadece verimli çalışmayı engelliyecek şekilde kumanda zincirini uzatır ve karışık bir hale getirir. Buna ilâveten, bazı memleketlerde «aynı meslek mensubu» (collegiate) sevk-ve-idare şekli nadiren iyi çalışır; mes'uliyeti bir şahsa yüklemek çok daha iyidir. Fakat, mademki herhangi şekilde bir heyet kaçınılmaz surette tâyin ediliyor, bunun muhteviyatına ve vazifelerine çok dikkat edilmelidir. Eğer bu, meselâ, devlet dairesi adaylarından müstehliklerden, işçilerden, diğer teşebbüslerden v.s. teşekkül etmiş bir karma «temsili» heyet ise, bunun fonksiyonları gerçek mânada idarî olamaz. Bu heyete, çok geniş muayyen politik kararlar alma yetkisi verilebilir, ancak eğer bu, teşebbüsün fiilî sevk-ve-idaresine tavsiyede bulunmadan çok daha ötelere gitmeye çalışırsa, çok çabuk bir şekilde çekilmez bir baş cezası haline gelebilir. Diğer taraftan, sadece maliye, fen, teknoloji, pazarlama ve işçi münasebetleri gibi meselelerdeki ehliyetleri dolayısıyla tâyin edilmiş kimselerden teşekkül etmiş olan bir heyet, birleşmiş bir takım olarak hareket etmek kapasitesi ve azmine sahip ise, çok daha faal bir rol oynayabilir. Böyle bir heyetin üyeleri, eğer tam mesai esasına göe (full-time) tâyin edilmişlerse, teşebbüs içinde belirli «fonksiyonel» sorumluluklar deruhte edebilirler, ancak bunlar sevk-ve-idarenin teferruatlı işlerine girmekten kendilerini alakoyamazlar. Bu çeşit bir heyet kullanıldığında, bunun üyeliğinin, böyle bir mevkie tâyini vefakâr ve dinamik bir hizmet

devresinin zirvesi olarak mütalâa eden, teşebbüsün en ehil ve tecrübeli idarî elemanlarına açık olması arzuya şâyandır. Daha gelişmiş memleketlerdeki bir çok başarılı işletmelerde, böyle tam mesai yapan «meslekten» üyelere dışardan alınan ve yarım mesai ile çalışarak teşebbüse daha geniş tecrübenin faydalarını getiren bir kaç seçkin üye eklenmektedir. Mamafih, neçşit heyet organizasyonu seçilirse seçilsin, heyetin enerjisini politika-tâyini, verim kontrolü ve ölçüsü tanıma konularında temerküz ettirmesi ve günlük sevk-ve-idare işini, yeterli yetki vermek suretiyle ve kendine bağlı olan profesyonel sevk-ve-idarecilere devretmesi gerekir. Yoksa verim muhakkak ki düşecektir.

Sadece idare heyetinden müdüre değil, fakat aşağıya doğru bütün idarî hiyerarşiyeye yetersiz yetki devri, bilhassa az gelişmiş memleketlerde kamu teşebbüsünün karakteristiği olan bir organizasyon hatasıdır. Yetki (salâhiyet) devri organizasyon kavramının özünü teşkil eder. Ancak yetki devri yeterli ve kesin olursa, üst kademe sevk-ve-idaresi kendi esas görevi olan politika-tâyini ve genel kontrol vazifeleri için serbestkılınır ve yine ancak bu surette, yardımcı idareciler sorumluluklarına uygun yetkiye hâiz olur, kendi profesyonel kapasitelerini geliştirebilir. ve daha yüksek görevlere geçmek için kendilerini yetiştirebilirler. Yeterince yetki devretmeme eğilimi, genellikle bir kamu işletmesinin bir devlet dairesinin işleyişine benzetme temayülünden doğar. Bu temayül, Meclis tahkikatından veya Cumhurbaşkanının yetkisinden çekinen bakanın aşırı endişe sonucu, mes'uliyetini gereğinden fazla geniş görmesinin sonucudur. Detaya ait meseleler karşısındaki bu sinirlilik, aşırı titizlik ve endişe sonraları aşağıya doğru sirayet eder, neticede kimse bağımsız karar almaz meseleler yukarıya havale edilir.

Bir kamu teşebbüsünün idarî personelinin çoğunluğu devlet memuriyetinden gelmişse, aşırı merkezileşmeyi önlemek tabii çok zordur. Memurlar tabiatıyla, organizasyon ve usullere dair devlet dairelerindeki tecrübelerinden elde ettikleri kendi fikirlerini beraber getirmek eğilimindedirler. Bunlar genellikle, sorumluluk yüklenmek ve inisiyatifle fareket etmekten çok, kaide ve nizamlara göre «doğru» hareket etmek şeklinde düşünürler. Demek ki, gerekli ticarî tecrübeye sahip kimseler sağlanamaz ve kamu işletmesinde devlet memurları çalıştırılırsa, aşırı merkeziyetçilikle mücadele çok çetin olacaktır.

Personel Sorunları

Son paragrafın da gösterdiği gibi, organizasyon ve usul sorunları personel sorunlarından ayrılamaz. Mevcut personelin kalitesi, vasıfları ve tecrübesi, gerçekten bir kamu teşebbüsünün kabul ettiği organizasyonu ve kullandığı usulleri derin bir şekilde etkiler. Bu özellikle bir kamu teşebbüsü kurulurken daima akılda tutulması gereken bir husustur; çünkü, gerekli personelin pek mahdud bulunduğu hallerde elverişli olmıyan ve ancak gelişmiş memleketlerdeki işletmelerin tecrübelerine dayanan bir takım ders kitabı nazariyelerini tatbik etme eğilimine kapılma tehlikesi vardır. Gerçi bu husus hem kamu hem de özel teşebbüs için varittir, bu sebeple bu raporda daha fazla üstünde durmak gerekmez.

Kamu teşebbüslerinde çoğunluk ve rimliliğin engelleyen unsur, personel politika ve usullerinin duruma göre ayarlanabilecek elastikiyete sahip olamamasıdır. En ideal tarz elbetteki, kamu teşebbüslerinin iş verme, işten çıkarma, ücret tayini, terfi, ve genel olarak kendi istihdam şartlarını tâyinde özel teşebbüs kadar serbest olmalarıdır. Halbuki gerçek-

te kamu işletmeleri pek ender olarak bu kadar geniş bir serbestiye dahiptir. Bazen kamu teşebbüslerinin sıkı sıkıya sınırlandırılması tamamiyle bilgisizlikten ileri gelir, özellikle memleketin politikacıları vehükümet mensupları, ticarî işletmelerin başarılı olması için gerekli şartları gerçekten bilmiyorsa, bu husus özellikle varittir. Bazen da politikacılar ak-rabalarının veya tuttukları kimselerin, ne kadar aykırı veya yetersiz olursa olsun işe alınmaları veya terfilerinde ısrar eder ve sözlerini geçirirlerse, iltimas ve genel ahlâk çöküşü baş gösterir. Gene de, bilginin yeterli olması vedürüst çalışma halinde dahi pek çok güçlükler ortaya çıkar. Bunlardan biri devlet hizmetlerindeki «yeknesaklık» prensibidir, bu prensibin gereği olarak, kamu işletmelerinde çalışanlar, normal devlet memurlarına tanınan şartlara eşit şartlarla istihdam edilmek isterler.

Güvenli bir iş, kıdeme göre muntazam terfi esası, gerçekten müteşebbis ruhlu olanlar hariç, herkesin idealidir. Normal devlet memurları ise, aynı sonucu doğuran bir baskı yaparlar. Yâni, kamu işletmelerinde çalışanlar kendilerinden üstün şartlarla istihdam edilirse, derhal kıskançlığa yönelebilirler. Bu gibi önyargılar ve emeller yabana atılmamalıdır, çünkü hükümetler memurlarının moral durumuna kayıtsız kalamazlar. Diğer bir problem daha vardır: şöyle ki, bir kamu teşebbüsüne personel politikası meselelerinde tam serbesti verilirse, kıt olan idarî ve teknik elemanları elde etmek için diğer kamu teşebbüsleri ile (ve hattâ her çeşit sair devlet müesseseleri ile) boğaz-boğaza rekabete girişebilir. Böyle bir rekabeti finansman bakımından en iyi durumda olan teşebbüsler kazanacaktır; ancak, bu teşebbüsler muhakkak surette en iyi işletmeler olmayabilir ne de bunların malî başarıları verimli çalışmalarını ispatlar.

Bu itibarla, personel politikasının bir dereceye kadar merkezileştirilmesi gerekir. Önemli olan, bunun azamî vukuf, anlayış ve elastikiyetle organize edilmesidir. İşe alma, terfi, ücret tayini, disiplin v.s. meselelerin merkezileştirilmesi sevk-ve-idareyi en önemli araçlarından mahrum etmek demektir ve şüphesiz zararlıdır. Makul bir tedbir, çeşitli işletmeler arasında çok geniş mânada benzerlik sağlamak ve gene, çok geniş mânada devlet memuriyeti ile kamu işletmeleri görevleri arasında sorumluluk ve ücret tayini bakımından uygunluk sağlamaktır. Bu amaçla ulaşmak için merkezî bir Kamu İşletmeleri Hizmet Komisyonu kurmak ve bu teşekkülün sorumluluğunu kesinlikle belirtmek faydalı olabilir. 1961 yılında milletlerarası çalışma ekibi tarafından Türkiye için tavsiye olunmuştur. Bu Komisyon, ayrı bir teşekkül olarak veya mevcut kamu hizmeti komisyonunun bir dâli olarak kurulabilir, bu nokta önemli değildir. Önemli nokta şudur ki, bu teşekkül kamu teşebbüslerinin personel gereklerini ve sorunlarını gerçekten bilen ve çeşitli işletmelerin sevk-ve-idareleri ile ve bunlar arasında işbirliği kurup geliştirebilecek çapta şahıslardan teşkil edilmelidir. Kurulacak bu teşekkülün çalışma tarzı teferruatlı olarak adı geçen ekibin raporunda belirtilmiştir, Konferans üyeleri arzu ederlerse inceleyebilirler.

Verimliliğe ulaşmak için, personel meselelerine dikkat gösterilmesi ilk plânda öncelik taşır. Ne kadar iyi kurulusa kurulsun, ne kadar ehil bir nezarete sahip olursa olsun, hiç bir teşebbüs kendi personelinin daha iyi olamaz. İyi plânlanmış bir personel tayini, ve yeterli ve uygun eğitim sistemi, adil ücret sistemi, gayretli ve verimli çalışanlara terfi imkânlarının sağlanması ve e önemlisi, işletme dahilinde iyi beşerî münasebetlerin sağlanması gerek kamu gerekse özel işletmeler için elzemdir. Bütün bunlar, az geliş-

miş ülkelerde yapılandan çok daha ciddi etüd ve çalışmalar gerektirir.

Sevk ve İdarenin Ölçülmesi

Şimdiye kadar, kamu teşebbüslerinde verimliliğin sağlanması için bâriz şartlardan bazıları ana hatları ile belirtilmiş oldu. Geriye kalan mesele verimliliğin nasıl ölçülebileceğidir. Daha kesin bir ifade ile, verimliliğe ulaşmak bakımından konumuz yönünden, genel anlamda verimlilikle değil, verimlilikte sevk ve idarenin payı ve etkisi ile ilgilenmekteyiz, çünkü genel anlamda verimlilik, sevk ve idarenin elinde olmıyan, pek çok dış faktörlerle etkilenir.

Özel teşebbüste sevk-ve-idare verimliliği genel ve kolay bir kıstas olan «kârlılık» ölçüsü ile tartılır; fakat bu pratikte çok seyrek veya hiç rastlanmayan tam rekabet şartları hariç, ancak pek ender olarak iyi bir kıstas sayılır. İktisadî bir plânla tâyin edilen hedeflere ulaşmak üzere çalışan ve tek el veya yarı tekele sahip işletmelere uygulanan hükümet kontrollerine tâbi kamu teşebbüslerinde, kârlılık daha da az elverişli bir kıstastır. Maa mafih, daha başka güvenilir kıstaslarda vardır.

En çok akla gelen kıstas istihsalde birim maliyetidir. Bukıstasa göre, geçici bir süre için sevk-ve-idarenin müessiriyeti ölçülebilir. Eğer maliyet yükseliyorsa sevk-ve-idarenin geliştirilme ihtiyacında olduğuna dair hiç olmazsa zahiri emare vardır; eğer düşüyorsa, tatminkâr olduğuna dair gene zahiri emare var demektir. Fakat buna aşırı derecede güvenmek, iki esaslı sebepten dolayı bir hayli saflık olmuş olur. İlk olarak, uygun bir birimin veva bir birim dizisinin seçimi kolay değildir; ikinci olarak birim maliyeti, bir kısmı dahili, bir kısmı işletme harici olan ve çoğunun üzerinde sevk-ve-idarenin hiç bir kontrolü bulunmayan bir

dizi faktörün tesiri altındadır. Bu itibarla, sevk-ve-idarenin işleyişi hakkında daha güvenilir bir yargı esası için, geniş çapta çalışma istatistikleri ile beraber, girdi/çıktı (input/output) oranının daha detaylı bir «dökümüne» ihtiyaç vardır.

Bu durumda dahi doğmatik olmaktan sakınılmalıdır: zira, tefsir edilmedikçe rakamlar bize çok az şey söyler. Bundan dolayı, bir çok hükümetler sadece kamu teşebbüsü sevk-ve-idarelerinin müteber istatistikler vermesi üzerinde ısrar etmekle kalmayıp, aynı zamanda yorum vazifesi görmek için bir sürekli komisyonlar tâyin ederler. Normal olarak bu komisyonlara, sevk-ve-idarecileri soruşturma için çağırma veya müstakilen soruşturma yapmak yetkisi verilir. Bazı hallerde, bu tedbir pek fayda vermez. Mesele, verimliliği ölçme ve soruşturma görevi çoğunluk bir kamu murakebe teşkilâtına verilir ki bunlar pek ender bu görevi yerine getirecek kapasitededir, çünkü personeli çok zaman ticarî istatistikleri yorumlayacak veya sevk ve idare problemlerini anlayacak çapta değildir. Bu gaye için müstakil, uygun vasıflı personeli ile ihtisaslaşmış bir teşkilât kurmak daha uygun bir politika olur. Türkiye’de buna, Başbakanlık Yüksek Kontrol Heyeti şeklinde teşebbüs edilmiştir. Gerçekten, söz konusu Türk teşkilâtı, herhangi bir memlekette, kamu teşebbüslerinin tetkikini devamlı bir fonksiyon olarak deruhte eden teşekküllerin ilki olarak gözükmektedir. Ancak, çeşitli sebeplerden dolayı bu, teşekkül pek de başarılı olmamıştır. «Verim Komisyonunun» iyi bir örneği, son zamanlarda, Fransa’da kurulan ve çok iyi çalışan Commission de Vérification dur. Buna benzer bir teşekkülün İngiltere’de kurulması için yapılan teklifler şimdiye kadar reddedilmiştir. Çok sayıda kamu işletmelerinin mevcut olduğu Hindistan’da, gerekli soruşturmaları yürütmekle görevli geliş güzel ekipler vardır. Bunlar Plân-

lama Komisyonu ile çok sıkı ilgisi olan Plân Projeleri Komitesi (COPP) tarafın - dan kurulmuştur.

Görülüyor ki, sevk-ve-idarenin işleyişinin ölçülmesinin önemi herkesçe kabul edilmiştir. Maamafih, bazı ülkelerin bu yönde çok aşırı çaba gösterdikleri ileri sürülebilir. Sağlam verim ölçüleri için geri kalmış ülkelerde ender rastlanan doğru istatistiki bilgiden başka yüksek vasıflı ve tecrübeli işletme mühendisleri kadrosuna ihtiyaç gösterir. Bu çeşit kimseler kıttır, ve bazı kimselerin görüşüne göre, gelişen bir memlekette bunların, teşebbüslerin sevk-ve-idarelerini tenkit edeceklerine, bu idarelerin başında bulunmaları gerekir.

Bunun neticesi, verim incelemeleri yapmaktan kaçınılmalı manası çıkarılmamalıdır, ancak bu incelemeler ileri ilmi seviyede değil, oldukça mutedil esaslar dairesinde ve «aklı selim» ile yapılmalıdır. Eğer bu, sevk-ve-idarecilerin çok sık olarak tetkik edilmeyeceği ve kendilerine söylenenleri anlayabildikleri mânasına gelirse, bu dahî bir avantaj olabilir. Bir teşebbüsün işleyişini tetkik etmek için lüzumu oldukça çalışan, güvenilir seviyeye ulaşmış «uzmanlar» komitesi çok faydalı olabilir. Bazan Sürekli Parlamento Komiteleri de (İngiltere ve Hindistan'da «Select Committees on Nationalised Industries» gibi), teşebbüslerin aleyhine «siyaset yapmak» eğiliminde bulunan parlamenterlere gerekli öğretimi sağlamaktan başka, düzeltilebilir hatalara parmak basabilir ve değerli tavsiyelerde bulunabilir. Hattâ, sevk-ve-idare faaliyetlerinin düzeltilmesi gereken sahaları bazan kanunî mu rakıplar dahî ortaya çıkartabilir. Bütün bunlar, sevk-ve-idarenin ilmi olarak ölçülmesinden uzaktır, fakat bu yüzden küçümsenmesi gerekmez.

Ne var ki, verimliliği ölçmek için sarf

edilen bu çabaların en önemli sonucu, sevk-ve-idarenin geliştirilmesinden çok, hükümete ve kamu oyuna bilgi sağlamaktır. Sevk-ve-idareciler, sık sık, sıkı bir soruşturmaya tâbi tutulursa, «yüksek yetkili» bir tetkik komitesinin varacağı sonuçlara göre sıkı direktif alırlarsa, kabiliyet ve eğitimlerinin fevkinde iyi çalışırlar yolunda bazı çevrelerde yanlış bir kanı vardır. Bu gibi şartlar altında çalışan sevk-ve-idarecilerin tecrübeye daha iyi değil, fakat daha fena çalıştıkları gerçeği bu kanının yanlışlığını isbatlamaktadır. Harıçten verim ölçme sistemi ne kadar mükemmel olursa olsun, bu sistemi uygulayan şahıslar ne kadar bilgili ve tecrübeli olursa olsunlar, hiç bir zaman sevk-ve-idarenin kendi kendini tenkidi sisteminin yerini alamaz. Hükümetin istihdam ve eğitim politikası kendi müessiriyetlerini ölçmeye muktedir ve böyle bir ölçmenin gereğini kavramış şahısları bulup, geliştirmeyi amaç edinmelidir. Kısaca bir teşekkülün bizzat kendi tarafından düzenlenip kullanılmalı, kendi teşkilâtı içindeki organizasyon, usul ve teknik aksaklıkları tesbit etmeli, bundan sonra da gerekli tedbirler, dışardan değil de gene teşekkülün içinden tesbit ve tatbik olunmalıdır. Bazan, özellikle sevk-ve-idareciler kendi bilgi ve tecrübelerini nyetersiz olduğu kanısına vardıkları zaman, veya günlük yeknasak işler yeterince tatbik olup kalıplaştığı ve böylelikle tenkitten kurtulur hale geldiği zaman, muteber bir sevk-ve-idare mühendisleri firmasını müşavir olarak çağırmanın vakti gelmiş demektir. (Az gelişmiş memleketlerin çoğunda, bu firma muhakkak surette yabancı bir şirket olacaktır). Ancak böyle bir firma, «kontrol» vasıtası olarak hükümet tarafından çağırıldığı vaki değil, fakat kendilerine yardımcı olmak üzere teşebbüsün sevk ve idarecileri tarafından istendiği zaman bilhassa faydalı olur. Yabancı faktörlere atfedilemeyen devamlı hataların zuhuru - da hükümetin yapabileceği en faydalı kon-

trol ? gerçekten hemen hemen tek çare - mevcut sevk-ve-idarenin yerine daha mükemmelinin ikamesidir. Ancak, idare politikası gibi, sevk-ve-idarenin de sık sık değişmesinin son derece tehlikeli olduğu ve bir sevk ve idarecinin çalışma verimi, yeterince uzun bir zaman müşahade edilmedikçe ölçülemez. İdarî personelin azamî istikrarı, gerçekten, verimli çalışmanın sağlanmasında en önemli araçlardan biridir ve gelişmekte olan memleketlerde, özellikle siyasi faktörlerin idarî tâyinleri kuvvetlice etkilediği ve bizzat hükümetin istikrarsız olduğu gelişmemiş ülkelerde genellikle çok ihmal edilmektedir.

Kısaca, kendini-tenkit sistemi teşebbüsün kendi bünyesi içinde mevcut olmasıdır. Organizasyon ve usullerdeki aksaklıkları tespit edecek mekanizma kurulmalıdır. Büyük işletmelerde, işletme araştırmalarına, veya başka deyimle Organizasyon ve Metod işlerine çok önem verilmelidir, ve bu servise gereğince yüksek bir mevki vermek için, yeterli personel sağlanmalı ve teşkilâtın münasip yüksek bir kademesine yerleştirilmelidir. Gene de, bu servisin varlığı, sevk ve idarenin kendi kendini tenkit fonksiyonunun bir uzmanlar gurubuna devri demek değildir. Sorumlulukları ne olursa olsun, zayıf aksaklıkların teşhis ve tâyini, işletmenin bütün idarecilerinin görevidir. Tabiatıyla, bazıları bu görevi diğerlerinden daha iyi yapacak mevkidedir. Örneğin, gereğinden fazla personel sayısı, çok yüksek işçi cirosu, iş tarifleri konusunda uyumsuzluklar, işlerine uymayan personel tarafından veya bu personel hakkında yapılan şikâyetler gibi çeşitli aksaklık emarelerini derhal tesbit etmekte, personel müdürünün hiç bir güçlük çekmemeleri gerekir. Şayet personel müdürü işletmenin bir çeşit bekçiliği demek olan bu işi iyi başaramıyorsa, sadece personel kayıtlarını yapmakla yetinen küçük bir memur olmaktan ileri gitmiyor demektir, çoğunluk durum ger-

çekte budur. Başka yazılarımda da belirtmiş olduğum gibi, İngiliz Devlet Memurluğunda, Kuruluşlar ile görevli yüksek kademe memurun aynı zamanda Organizasyon ve Metod işi ile görevli olması bir tesadüf değildir. Bu memurun özel birtakım vasıf ve ehliyetine sahip olması gerekmez, çünkü vasatın üstünde herhangi bir kimse, teşkilâtı yeterince tanırsa, tarafsız ve tenkid kabiliyetine haiz bir görüş ve zekâyâ sahipse, üst kademe sevk ve idare tarafından da desteklenirse, hiç değilse tashihe muhtaç olan en basit aksaklıkları teşhis ve tesbit edebilir. Hiç değilse bu bakımdan, Devlet Memuriyetinde iyi işleyen bir sistem, kamu işletmelerinde de iyi işleyebilir.

Netice

Bu rapor, çaresiz, çok geniş bir konuyu, ancak çok genel olarak ele almıştır. İleri sürmüş olduğum hususlardan pek azı girift veya güçtür; pek çoğu da uzun ve fazla durmayı gerektirmeyecek kadar aşîkârdır; büyük bir kısmı da kamu işletmeleri sevk-ve-idarecileri tarafından gayet iyi bilinmektedir. Daima işin güç tarafı, neyin yapılması gerektiği değil, gerekenin nasıl yapılacağını tesbitidir. Gelişmekte olan memleketlerde, hem kamu ve hem de özel teşebbüslerde verimliliğin sağlanmasında hem sosyal, hem de politik engeller vardır. Bunları gidermek mümkündür; ancak, bunlar, memleketin geleneksel yaşantısının bir parçası olduğundan acele etmemelidir. Tehlike, mümkün azamî iktisadî kalkınma hızını tahrik etmede tabiatı itibarıyla heyecanlı olanları aldatıcı «kestirme yollarla» bu engelleri hileli şekilde yenmeye çalışmasıdır. Muayyen tip hukukî yapının uygulanması veya toptan «reorganizasyonunun» teşvik edilmesi yahut bir sevk-ve-idareciler gurubunun toptan ortadan kaldırılıp bunların başkaları ile ikame edilmesi ge-

nellikle tedavi şekli olarak ileri sürülür. Bunlar hakikaten bazı şeyler elde ederler, fakat neticeleri hemen hemen kat'i surette beklenenlerle müsavî olmamaktadır. Değişikler tabiatıyla olmalıdır, fakat bun

ların alâkalı şahısların vasıflarına, tecrübelerine ve hatta ön yargılarına uygun olmalıdır. Böylece burada en münasip bir kapanış dikkati insan üzerine çekmekle olacaktır.

D İ K K A T ! . . .

D E R G İ Y E A B O N E

O L U N U Z

Y A Z I G Ö N D E R İ N İ Z

ABONE BEDELLERİNİZİ :

İş Bankası Galatasaray 676 Sümerbank Beyoğlu 183453
Ziraat Bankası Bahçekapı 27.000 Numaralı hesaplara yatırabilirsiniz.

Sigorta Şirketlerinin İstihsal Organlarındaki Alacakları ve bunun Ortaya Çıkardığı Meseleler

Reha BAVBEK

Son günlerde memleketimizdeki sigorta şirketlerinin istihsal organları nezdindeki alacakları dolayısıyla istihsal organlarına munzam mehil vermeleri yüzünden 7397 sayılı Sigorta Şirketlerinin mura kabesine dair kanunun 26. maddesine mu halefetten 48. maddesine istinaden cezai takibata maruz kalmaları sigorta piyasasında tepki yaratmış hatta bu hâlin Sigorta Şirketlerinin itibarını zedeliyecek mahiyette olduğu dahi ileri sürülmüştür.

Biz bu yazımızda konunun derinliklerine inmek ve çeşitli yönlerden üzerinde durmak istiyoruz.

Kanaatimizce evvelâ 7397 sayılı Kanunun 26. maddesindeki hükmün nedenlerini incelemek yerinde olacaktır.

Malûmları bulunduğu üzere Kanunun 26. maddesi Sigorta Şirketlerinin istihsal organlarına verebilecekleri komisyonların azamî nisbetleriyle prim tahsil ve ödeme mehillerinin Ticaret Bakanlığınca tesbit edileceğini hükme bağlamış ve bu nisbetler ve mehiller fevkinde muamele ifasını da menetmiştir.

Diğer taraftan aynı kanunun 27. maddesi istihsal organlarının yaptıkları sigorta tahsilâtının emanet para hükmünde olduğunu belirtmiş ve ödeme mehilleri içinde alâkalı sigorta şirketine ödeneceği hükmünü koymuştur.

Görülüyor ki kanun vaznı esas olarak sigorta şirketine ait paraların istihsal organları tarafından kullanılmasına mâni olmak ve istihsal organları nezdindeki Şirket alacağının artmasını önlemek gayesiyle bu sert hükümleri vazetmiş ve amme nizamını korumak istemiştir. Burada önemli bir soruya cevap vermek zorundayız. Kanunun bu maddelerindeki mecburiyetler münhasıran istihsal organlarına mı müteveccihdir?

Bu konuda istihsal organlarının olduğu kadar sigorta şirketlerinin de mükellefiyetleri bulunduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki; istihsal organları Şirkete olan prim borçlarını ödeme mehilleri içinde ödemekle mükellef oldukları kadar Şirketlerde Bakanlıkça tesbit olunmuş ödeme mehillerine riayet ve acentelerine bu mehilleri aşan bir mehil tanımamak mecburiyetindedirler.

İşte, konunun en ince noktası burasıdır. İstihsal organı kendine düşen mükellefiyeti yerine getirmediğinde yani Şirkete olan borcunu ödeme mehilllerinde ödemediğinde durum ne olacaktır?

Burada iki ihtimal düşünülebilir :

a. Şirket ödeme vadesi sona ermiş borç tutarı için munzam bir mehil tanımayacak ve amme intizamını temin eden kanun hükümlerine uyarak istihsal or -

ganlarından alacağını kanuni yollarla tahsil çarelerini arayacaktır.

b. Şirket alacağının tehlikeye girmesinden endişelenerek alacağını teminat altına almak çabasına düşecek ve istihsal organlarına munzam mehiller vererek o tarihte ödeme vadesi gelmiş alacaklarının ileriki tarihlerde ödenmesine rıza gösterecektir.

Mehil verme fiilinin mutlaka bir mukaveleye dayanması zorunluluğunun bulunmadığını da kabul mecburiyetindeyiz. Söyle ki; herhangi bir istihsal organının ödeme vadesi gelmiş alacağı için ilgili sigorta şirketine meselâ 3 ay sonraki vadeyi taşıyan bir senet vermesi halinde, Şirketçe bu senedin kabulü ile o borcun 3 ay sonra ödenmesi sarahaten kabul edilmiş olmaktadır. Yine bir istihsal organının Şirkete olan vadesi gelmiş borcunu vadesinden sonra istediği bir tarihte ödemesi hâlinde de, Şirketin vadede bu alacağını kanunî yollardan talep etmiyerek ileriki bir tarihte yapılan ödemeye rıza göstermek suretiyle istihsal organına fiilen munzam bir mehil tanıdığı da açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Görülüyor ki Şirketler alacaklarını teminat altına alma yoluna gitikleri takdirde, aşağı yukarı otomatik bir şekilde istihsal organlarına mehil vermek zorunda kalmakta, dolayısıyla 7397 sayılı kanuna muhalif hareket etmiş olmaktadırlar. Şirketlerin alacaklarını teminat altına almalarından tabii bir hareket olamayacağı düşünüldüğünde, kanunun çok sert hükümleri ihtiva ettiği sonucuna varmamak imkânsızdır. Ancak bu şekildeki düşünüş hadisenin sadece bir yönünün incelenmesi nin mahsulü olacaktır. Hakikat halde durum daha başkadır ve sigorta piyasasının kötü alışkanlıklarına dayanmakta -dır.

Şimdi biraz da işin bu cephesini yani istihsal organları nezdinde alacak tera -

kümünün sebeplerini inceleyelim.

Esas olarak istihsal organları nezdinde Şirket alacağının terakümü iki sebepten zuhur edebilir.

a. İstihsal organı sigortalıdan poliçe tutarını tahsil etmiş ve bunu kendi özel işinde kullanmış olduğundan ödeme vadesinde bu bedeli Şirkete ödeyememekte -dir. Bu hâl esasen 7397 sayılı Kanunun 27 ve 48. maddelerinde hükme bağlanmış yani istihsal organının bu fiili emniyeti suistimal olarak vasıflandırılmış bulunulmak tadır.

b. İstihsal organı sigorta poliçesi tutarını sigortalılardan tahsil edememekte dolayısıyla Şirkete olan borcunu da ödeyememektedir.

Bizce bu konu memleketimizde sigorta piyasasında halli gereken en mühim meselelerin başında bulunmaktadır.

Ticaret Kanunumuz aksine mukavele yoksa sigorta priminin tarzının, tak -sitle tediyesi kararlaşırsa ilk taksidinin, akit yapılır yapılmaz ve poliçenin teslimi karşılığında para ile ödeneceği hükmünü koymuştur. Buna rağmen memleketimizdeki tatbikat tamamı ile başka bir yola girmiş bulunmaktadır. Sigorta bedellerinin sigortalılar tarafından sigorta müddetinin hitamında veya hitamına yakın zamanlarda ödenmesi poliçelere hiçbir taksit şartı konulmaması, ödemelerin nakit yerine senetle yapılması gibi haller baş -langıçta Şirketler arasındaki rekabet dolayısıyla teşvik edilmiş ve bugünkü anormal hâlin zuhurunun başlıca sebebinin teşkil etmiştir. Dünya sigorta piyasasında rastlanmayan sigorta priminin, sigorta müddetinin inkizasından sonra ödenmesi hâli bugün şirketlerce alışılmış hadise -lerden sayılmaktadır.

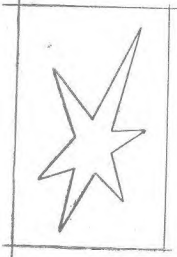
İstihsal organları nezdinde alacak terakümünü teşvik eden diğer bir sebep de Şirketlerin portföy kaybı alacağının ta -

mamının ödenmemesi gibi endişelerle istihsal organlarından vadesi gelmiş alacaklarını kanunî yollardan talep edememele-ridir. Gerçekten bu husus bilhassa geniş portföyü olan istihsal organları ile Şirket münasebetlerinde açıkça görülmektedir. Şirket bir taraftan büyük meblâğlara va-ran alacağını tahsil edememenin sıkıntı-sını çekerken diğer taraftan, alacağını va-desinde talep ederse ya bunu hiç alama-ma veya istihsal organının başka bir Şir-ketle anlaşma yoluna gitmesi ile portföyü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kal-maktadır.

Görülüyor ki, istihsal organlarında al-acakların birikmesine çeşitli faktörlerin tesiri ile bizzat sigorta şirketleri sebep ol-makta veya bunu kolaylaştırmaktadırlar. Diğer taraftan yine çeşitli sebep ve tesir-lerle istihsal organlarından alacaklarını isteyememekte onlara Ticaret Bakanlığın-ca tesbit edilmiş ödeme vadelerini aşan şekilde mehiller vermektedirler. Hâl böy-le olunca 7397 sayılı kanunun 26. maddesi-nin Şirketler aleyhinde uygulanmasında kanunun ruhuna aykırı bir tatbikatın mev-

cut olmadığı sonucuna varılmaktadır. Şir-ketlerin bu konudaki hassasiyetleri, se-bepler üzerinde durmayarak neticeler ü-zerinde münakaşa edilmesinden doğmak-tadır.

İstihsal organları vasıtasıyla bedeli alınmadan sigorta yapılması şeklinde gi-rişilen anormal rekabete son verilmesi, ö-deme vadelerini aşan vadelerde taksitli sigorta yapılmaması, bir Şirketin alaca-ğını ödemeyen istihsal organı ile başka bir Şirketin, portföyü elde etmek maksadiyle anlaşma yoluna gitmemesi Şirketlerin kendi aralarında anlaşarak tatbik edebi-lecekleri tedbirler olduğu halde bu yola başvurulmayarak Şirketlerin, 7397 sayılı kanunun amme intizamını temin için zo-runlu kıldığı hususların yerine getirilme-mesi yüzünden maruz kaldıkları takibat-tan yakınmalarının aksaklıkları giderecek yerde bunun devamına hatta artmasına sebep olacağı kanısındayız. Bu itibarla bize göre, Şirketlerce hassasiyetle karşı-lanan tatbikatın düzeltilmesi Ticaret Ba-kanlığının müdahalesinden ziyade sigorta şirketlerinin birleşerek alacakları müsbet kararlara bağlı bulunmaktadır.

«Başharfler Ekonomisi ?...»

Eyüp KARADAYI

Dünya üzerinde asırlardan beri hüküm süren ideolojiler, sistemler ne kadar birbirinden ayrı olursa olsun, insanlar daha birleşmek, bir teşkilât içinde düzenli işbirliği kurmak ihtiyacını duymuş ve zaman zaman bu yolda çeşitli teşebbüslere girişmiştir. Bu arada türlü iktisadî, siyasî, sosyal ve askerî ittifaklar kurmuşlar, kimisi başarı sağlamış, kimisi gelişme imkânı bulamıyarak sadece literatürde bir hatıra olarak kalmaktan ileri gidememiştir.

Biz burada bu beynelmilel teşkilâtların ekonomik olanlarını ele alacak, günümüzde sık sık çeşitli vesilelerle karşımıza çıkan ve «Başharfler Ekonomisi» denilen bu kuruluşlar hakkında kısa, tanıtıcı bilgiler vermeye çalışacağız. Böylece meşhur iktisatçı Röpke'nin deyimi ile milletlerarası teşkilât ve müesseseleri görmek, hem içinde bulunduğumuz devrenin en önemli ayırıcı vasfını belirtecek, hem de hâkim eğilimin zaman içindeki seyrini meydana çıkartacaktır sanıyoruz. İncelememize, bu kuruluşların anası sayılan Birleşmiş Milletler Teşkilâtından başlamak her halde yanlış olmayacaktır.

I — Birleşmiş Milletler Teşkilâtı (U.N.)
U. N. : United Nations.

Kuruluş tarihi: 26.6.1945 (New-York)

Gayesi: Eski Milletler Cemiyetinden farklı olarak, daha realist bir görüşle kurulmuş en büyük beynelmilel siyasî teşekküldür. Üye milletleri her sahada beynelmilel bir iş bölümüne götürmek gayesini gütmekte olup, son derecede geniş ve karışık bir organizasyondur.

Başlıca organları :

a) Genel Asamble, b) Güvenlik Konseyi, c) Genel Sekreterlik, d) Ekonomik ve Sosyal Konsey, e) Beynelmilel Adalet Divanı'dır.

II — Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı (F.A.O.)

F.A.O. : Food and Agriculture Organisation of the United Nations.

Kuruluş tarihi : 16.10.1945 (Quebec)

Gayeleri : Merkezi Roma'da bulunan teşkilâtın başlıca gayesi, âza ülkeler arasında halkın hayat seviyelerini ve beslen-

me durumlarını yükseltmek; ziraî mahsullerin, çeşitli gıda maddelerinin istihsal ve tevziini arttırmak ve emniyet altına almak; ziraî nüfusun hayat şartlarını ıslâh ederek böylece dünya ekonomisinin gelişmesine imkân nisbetinde yardımcı olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtından büyük yardım gören **F.A.O.** nun bütün üye memleketlerde millî komiteleri vardır. Kongre ve seminerler tertiplenmekten başka, çok ilgi çekici çeşitli etüd ve neşriyatları bulunmaktadır.

III — Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (G.A.T.T.)

G.A.T.T. : General Agreement on Tariffs and Trade.

Kuruluş Tarihi : 1.1.1948 (Cenevre)

Gayeleri: Milletlerarası Gümrük politikalarını ahenkli kılmak ve gümrük vergilerini azaltmak konusunda büyük faaliyetler göstermiş önemli bir teşkilâttır. A. B.D. nin talebi ile böyle bir anlaşmanın hazırlanması için Ekim 1947 - Mart 1948 arasında Havana'da 56 memleket mensup temsilciler arasında devamlı müzakereler yapılmıştır. **G.A.T.T.** şimdiye kadar 60.000 den fazla gümrük vergisini azaltmış ve ya konsolide etmiştir.

IV — Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı (O.E.E.C.)

O.E.E.C. : Organisation for European Economic Cooperation.

Kuruluş tarihi : 16.4.1948 (Paris)

Gayeleri: Milletlerarası ticaretin geliştirilmesi için herseyden önce memleketlerin millî ekonomilerinin kalkındırılması gerektiği ana prensibini kabul eden A.B.D. nin Batı Avrupa ve az gelişmiş ülkeler için düşündüğü ekonomik yardım fikri,

Marshall Plânı genel adı ile 5 Temmuz 1947 de Harward Üniversitesinde söylen bir nutukta dünyaya resmen ilân ediliyordu. Ancak, A.B.D. politikalarının hiç bir devlete ve doktrine karşı olmadığını açıklarken, Avrupa ülkelerinin aralarında ortak bir kalkınma ve karşılıklı yardım teşkilâtı kurmalarını şart koşuyordu.

16 Nisan 1948 de Paris'te bu teşkilât kurulurken, aynı sıralarda bununla işbirliği yapacak olan Amerikan teşkilâtı olan **E.C.A.** (bugünkü adı ile **A.I.D.**) nin emrine ilk yıl için 5 milyar dolar veriliyordu. Nisan 1948 den - Temmuz 1952 ye kadar geçen sürede cem'an 13.812 milyon dolar yardım yapılmıştı. Bu arada İngiltere 3.421 milyon, Fransa 2.753 milyon, İtalya 1.511 milyon, B. Almanya 1.389 milyon dolar yardım almıştır.

Plân, monoter istikrarı sağlamak, istihsalı arttırmak ve yeni kaynakları harekete getirmek suretiyle bir yandan yatırımları finanse ederken, öte yandan da enflasyonist baskıları azaltmıştır.

V — Avrupa Tediye Birliği (E.P.U.)

E.P.U. : European Payment Union.

Kuruluş tarihi : 19.9.1950 (Paris)

Gayeleri: O.E.E.C. nin kararı ile 17 devlet arasında hüküm süren para ve dış ödeme anarşisini düzenlemek gayesi ile kurulmuştur. E.P.U. 1959 da son bulmuş ve yerine Avrupalılar arası ödemeleri ve konvertibilite şartlarını daha tesirli olarak yerine getirecek, daha normal bir şartta dönüşün sonucu, yine aynı üyeleri içine alan Avrupa Para Anlaşması (**E.M.A.**) geçmiştir. (29. Aralık. 1958)

VI — İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (O.E.C.D.)

O.E.C.D. : Organisation for Economic Cooperation and Development.

Kuruluş tarihi : 14.12.1960 (Paris)

Gayeleri : 1948 de kurulan O.E.C.E. sonradan yerini bu teşkilâta bırakmıştır. 18 Avrupa memleketinden başka A.B.D. ve Kanada'yı da içine almaktadır. **O.E.C.D** Avrupa memleketleri arasında ticarî mübadelelerin liberasyonunu nisbeten sağlamıştır, **O.E.C.D.** ise özellikle üyelerinin ekonomik kalkınmasını gaye edinmiş, sermaye ve teknik teçhizat yardımları ile ihrac mallarına daha geniş pazarlar yaratılması meselesini birinci plâna almıştır.

VII — Avrupa Kömür ve Çelik Birliği (E.C.S.C.)

E.C.S.C. : European Coal and Steel Community.

Kuruluş tarihi: 18.4.1955 (Lüksemburg)

Gayeleri : Zamanın Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından ortaya atılan ve Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, B. Almanya ile İtalya'nın dahil bulunduğu birlik 50 sene için imzalanmıştır. Birlik, üye memleketler arasında kömür ve çeliğin fiyat ve piyasa kontrolü sahasında beynelmilel bir işbirliğini tahakkuk ettirmiş olup, beynelmilel bir kartel fonksiyonunda görülmüştür.

Birlik ayrıca, Avrupa'nın ekonomik entegrasyonu yolunda ilk önemli adım sayıldığı gibi Müsterek Pazar'ın doğmasına âmil olmuştur.

VIII — Avrupa Ekonomik Topluluğu (E.C.)

E.E.C. : European Economic Community.

Kuruluş Tarihi: 25.3.1957 (Roma)

Gayeleri: B. Almanya, Fransa, İtalya Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un dahil bulunduğu topluluğun gayesi aza mem

leketler arasında ekonomik faaliyetlerde ahenkli bir gelişme temin etmek, devamlı ve muvazeneli bir istikrar sağlamak, hayat standardını yükseltmek, muayyen devreler içinde azalar arasında gümrük duvarlarını kaldırarak tam bir gümrük birliği kurmak, ticareti engelleyen manileri bertaraf etmektir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu umumi bir ekonomik teşekkül olduğu için, bununla alâkalı diğer müstakil kuruluşlar olan Müsterek Pazar (**E.C.M.**) ve Avrupa Atom Enerjisi Birliği (**EURATOM**)u ayrıca müteale etmek lâzımdır.

IX — Avrupa Müsterek Pazarı (E.C.M.)
E.C.M. : The European Common Market

Kuruluş tarihi: 1.1.1959 (Brüksel)

Gayeleri : Avrupa Ekonomik Topluluğu anlaşması çerçevesi içinde doğmuş, daha doğrusu bu anlaşmanın ikinci maddesi hükmü gereğince meydana getirilmiş bir nevi «gümrük birliği» mahiyetindedir. Topluluğa dahil memleketler ziraî ve sosyal alanda müsterek bir siyasete sahip olacak, aynı zamanda aralarında yapacakları ticarette gümrük resimleri ve kontenjanları, 12-15 senelik devre zarfında tamamen kaldırılacaktır. Ayrıca anlaşmaya dahil memleketler, dış âleme karşı müsterek bir ticaret politikası takip edeceklerdir.

Müsterek Pazar daha bugünden nüfus, istihsal, dış ticaret, kısacası ekonomik gücü ile dünya iktisadiyatında büyük bir kuvvet teşkil etmeye başlamıştır.

X — Avrupa Serbest Ticaret Birliği (E.F.T.A.)

E.F.T.A. : European Free Trade Association .

Kuruluş tarihi : 20.11.1959 (Stockholm)

Gayeleri : Çeşitli sebeplerle Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ile Müsterek Pazar'a katılmayan İngiltere, Müsterek Pazarın gösterdiği büyük ve sür'atli gelişme üzerine yeni bir ekonomik blok kurmak ihtiyacını duydu. Kendisi gibi düşünen İsveç ve Danimarka, Norveç, Avusturya, İsviçre, Portekiz ile birlikte bir ticaret ve gümruk birliği kurdular.

Müsterek Pazara kıyasla daha elâstiki olan bu birlik fazla başarı gösterememiştir. Nitekim son zamanlarda İngiltere ve Danimarka Müsterek Pazar'a girmek için müracaat etmişlerse de Fransa'nın şiddetli itirazına maruz kalmışlardır.

XI — Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (I.B.R.D)

(Dünya Bankası - W.B.)

I.B.R.D. : International Bank of Reconstruction and Development.

Kuruluş tarihi : 1945 (Washington)

Gayeleri : II. Cihan harbinin yaralarını sarmak için, harap olmuş Avrupa'yı kalkındırma tedbirlerinin geniş ölçüde ele alındığı meşhur Bretton Woods konferansında temelleri atılan önemli bir teşkilâttir. Milletlerarası Para Fonu (I.M.F.) kısa vadeli krediler sağlarken, milletlerarası banka üyelerin uzun vadeli kredi ve yatırım ihtiyaçlarını gidermek için çalışmaktadır. Banka kredilerini ancak resmi müesseselere veya merkez bankaları garantisi ile özel teşebbüslere vermektedir. 1956 yılında hükümet müdahalesi olmadan, az gelişmiş ülkelerdeki özel teşebbüsleri malî yönden desteklemek için «**International Finance Corporation**» isimli yeni bir şube kurulmuştur. Sermaye miktarı 10 milyar dolar olan banka, âza devletlerin gönderdikleri guvernörler tarafından idare edilmektedir.

XII — Milletlerarası Para Fonu (I.M.F.)

I.M.F. : International Monetary Fund.

Kuruluş tarihi : 1945 (Washington)

Gayeleri : Bretton Woods konferansının meydana getirdiği ikinci teşkilâttir. Fonun başlıca gayeleri; paraların istikrarını sağlamak, milletlerarası tediyelerdeki sun'î engelleri ortadan kaldırmak, kam biyo kontrollerini ilga etmek, tediyeler blâncoları devamlı şekilde açık veren memleketlere millî paraları mukabilinde muhtaç oldukları dövizleri satmak, v.s. dir. Kurucu 48 devletin fona yatırdıkları paylar 8.8 milyar doları bulmaktadır.

XIII — İhracat ve İthalat Bankası (E.I.B.)

E.I.B. : The Export-Import Bank.

Kuruluş Tarihi: 1934 (Washington)

Gayeleri : New Deal programının tatbikat ile ilgili olarak kurulmuş, bilâhare harp yılları içinde yeni vazifeler görmüş önemli bir Amerikan malî teşekkülüdür. Banka, harp gücünü arttırmak gayesiyle Lâtin Amerika memleketlerine geniş ölçüde krediler açmış, harptan sonraki devrede bu gayeye lüzum kalmadığı için fonların, az gelişmiş memleketlerin iktisadî kalkınmasında kullanılması yoluna gidilmiştir.

Türkiye'de bu bankanın fonlarından uzun vadeli yatırım kredileri temin etmiş bulunmaktadır.

XIV — Avrupa Envestisman Bankası (E.I.B.)

E.I.B. : European Investments Bank.

Kuruluş tarihi : Şubat 1958 (Brüksel)

Gayeleri : Müsterek Pazara dahil memleketler arasında, Dünya Bankasının yardım edemediği yatırımları finanse ederek, ortaklığın muvazeneli surette inkişafını sağlamaktır. Bankanın 1 milyar dolar olan sermayesi ortaldan; B. Almanya'nın 300 milyon, Fransa'nın 300 milyon,

İtalya'nın 240 milyon, Belçika'nın 86.5 milyon, Hollanda'nın 71.5 milyon ve nihayet Lüksemburg'un 2 milyon dolarlık iştirakleri ile temin edilmiştir.

**XV — Milletlerarası Finansman Şirketi
(I.F.C.)**

I.F.C. : International Finance Corporation.

Kuruluş tarihi: 1955 (Washington)

Gayeleri : 100 milyon dolar sermayeli bu şirket, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının fiyali mahiyetindedir. Şirket, az gelişmiş memleketlerdeki özel teşebbüse doğrudan doğruya ikrazda bulunmak ve yabancı sermayenin az gelişmiş memleketlere akımını temin etmektedir.

Sabri Erdem

İstanbul Asliye 20. Hukuk Hâkimi

Yerli - Yabancı

İlmî ve Kazaî İçtihatlarla

AİLE HUKUKU

EVLENME ☆ BOŞANMA ☆ NAFKA

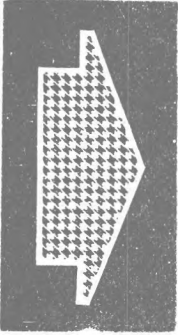
400 sahife * Şerh - Kanun metni * 1622 İçtihat * 3 Fihrits

1964, 1965 ve 17 Mart 1966 ya kadar yılına ait olan kararlar müellif tarafından bizzat Yargıtay dosyaları yerinde incelenmek suretiyle esere aktüel bir hayatîyet verilmiştir.

Bez Ciltli : Fiatı 40 TL.

Müesseselerimizi Tanıyalım

Mali Polis Teşkilâtı üzerine

Gültekin DEMİR

«Ekonomik bünyemizin icablarından biri olarak kurulan Mali Polis teşkilâtı'nı tanıtmak arzusuyla hareket eden Dergimiz, aşağıdaki satırlarda ifade edilen hususları, kıymetli mezunumuz ve halen bu teşkilâtın Müdür Muavinliğini yapan Sayın Gültekin Demir'in kaleminden okuyucularına sunmaktadır. Müteakip sayımızda, bu teşkilâtın nasıl çalıştığını ve ilerisi için düşünceler, alınması gerekli tedbirleri ayrı bir makale mevzuu olarak ele alacağız.»

Mâlî Polis'in bünyesi hakkında izahatta girişmeden evvel, bahis konusu teşkilâtı gerektiren sebep ve mes'eleleri öncelikle eleştirmek gerektiği kanısındayım.

Toplum hayatının temeli, iktisadî mü nasebetlerdir. Milletlerin yaşama güçlerini, devletin politikasını tâyin eden önemli unsurlardan biri de Millî İktisat Problemleridir. Beşerî güç ile kazanılan harpler, politik manevralarla sağlanan menfaatler artık tarihe karışmıştır. Harp, tabîî adını değilse, yerini ekonomik unsurlara bırakmış, siyaset de ekonominin tercümanı olmuştur. Devletin fonksiyonlarını ifa edebilmesi iktisadî prensiplere bağlılık derecesiyle yakından ilgilidir.

Şu hâlde; İktisat ilmi'nin mevzu'u üzerinde durmak ve bunun devletle ilgisini iyice belirtmek gerekir. En basit olarak iktisat ilminin mevzu'u şöyle tanımlanabilir: Sonsuz ve çeşitli ihtiyaçlar karşısında kıt ve alternatif kullanım sahaları bulunan istihsal faktörlerini en verimli bir şekilde kombine etmek ve bunun neticesi elde edilen millî hasılanın, faktörlerin hasılaya kattığı ilâve derecesinde hakkını alabilmesini inceleyen sosyal bir ilimdir.

Belirttiğimiz tarifi incelersek, devletin, ne kadar iktisadî problemler karşısında olduğu anlaşılır. Devletin bu fonksiyonlarını başarı ile yürütebilmesi için iktisadî mes'elelerin malî cephesiyle de ya-

kından ilgilenmesi kaçınılmaz zaruret hâlini alıyor.

Aynı ekonomiye dayanan bir ekonomi düzeninde devlet, bu fonksiyonunu görebilmek için kendine gelir akışı sağlamak zorundadır. Bu da devletin çıkaracağı malî kanunlar ve bu kanunların uygulanması ile mümkündür. Malî kanunların uygulanmasının önemi, böylece belirtildikten sonra, umumîyetle işleyişine bakmak lâzımdır. Bir devlette en modern kanunların çıkarılması ve yürütülmesi düşünürler tarafından istenilen ve arzu edilen bir husustur. Bu kanunların da bunları hedef tutan şahıslar tarafından benimsenmesi gerekir. Fertlerin kanun hilâfına, sırf şahsî menfaatlerini düşünerek hareket etmesi, devlete ve cemiyete çok zarar verir.

Ekonomik ahlâkın bir buhran durumunu aldığı plânlı bir kalkınma çabası içinde bulunulan bir zamanda, malî mes'elelerin önemi daha da artmış oldu-

ğundan, mevcut müesseseler yanında bahis konusu gayeye hizmet edecek malî polis teşkilâtının kurulmasını gerektirmiştir.

Kuruluş gayesini belirttiğimiz teşkilâtımız görülüyor ki, gelişi güzel bir düştünceden değil, ihtiyaçların hasıl ettiği, zaruretlerden doğan bir teşkilâttır. Malî polis teşkilâtı bir varlık olarak iktisadî hayatın akımını önleyecek ve ticarî hayatta tüccar sıfatını taşıyan kimseleri tehdit eden bir teşkilât olmaktan arî olarak ticarî faaliyetlerin emniyet içerisinde devletin, toplumun menfaatlerini en iyi şekilde bağdaştırmak gayesiyle hizmet edecek tir.

Bu sebepten faziletli kimseler her alanda kendilerini emniyette hissedip, işlerini daha da geliştirme imkânına sahip olacaklardır. Buna mukabil gayrî ahlâkî yollarla parazit olarak geçinen şahıslar karşılarında tabîî ki MALÎ POLİS'i göreceklendir.

3 AHBAP ÇAVUŞLAR

GÜR HALI SÜPÜRGESİ,

GÜR MEYVE PRESİ,

Minik

HALI SÜPÜRGESİ

TÜRKİYE G. SATICISI
GÜR
Tic. Ltd. Şti.
Ulus Ankara

İktisat Fakültesi Mezununun Türk İş Hayatındaki Yeri Nedir ?

Zeki ERGİNSU

Mezunlar Cemiyetinde müteaddit def'alar almış olduğum vazife esnasında tanıdığım değerli mezun arkadaşlarımın karşısında hemen hemen yukarıdaki suale her zaman maruz kaldım.

Bugün İktisat Fakültesi Mezunu İş bulmanın ızdırap ve üzüntüsü içerisinde. Dört sene sırf İktisat eğitimi gördükten sonra memleketin su yüzüne çıkmış iktisadî hastalığının tedavisinde sorumlu mevkilere geçememenin üzüntüsü içindeler.

8 Haziran - 1966 Çarşamba akşamı lokalde yapılan açık oturumda sayın Prof. Kemal Tosun'un başkanlığında, sayın asistan ve mezun arkadaşlarımızın iştirakiyle yazımızın başlığındaki sual tartışma mevzu olmuştur.

Tartışmadaki mevzuu şöyle sıralayabiliriz :

- 1) İktisat Fakültesi Mezunları İş bulmada zorluk çekmektedir. Bulunan işlerin nev'i ve ücreti mezunu tatmin etmiyor.
- 2) Bugün Teknik Üniversiteyi bitiren biliyorki kendini bekliyen bir Mühendislik mesleği vardır. Aynı iş garantisi, Tıp Fakültesi, Hukuk Fakültesi v.s. Fakülte mezunu için sağlanmıştır.
- İktisat Fakültesi Mezununun iş piyasasında bir titri yoktur. Peki İktisat Fakültesi Mezunu ne iş yapar? Mezunların en kesif bulunduğu yer Bankalardır. İlk sıra memuru sonra şef ahır ömürlerinde de birer müdürlük almaktadırlar.
- 3) Devlet Personel Kanununun hazırlanmasında yönetici kadroya İktisat Fakültesi Mezunları, mezunlar cemiyetinin bütün gayretli çalışmasına rağmen alınmamıştır.

- 4) Bugün siyasî olmakdan çok iktisadî bir meslek olan kaymakamlık, Cemiyetimizin senelerdir çalışmalarına rağmen temin edilememiştir.
- 5) Aynı şekilde serbest Hesap Uzmanlığı tasarısı bir türlü gerçekleşmemiştir.
- 6) Mezunlar iş ararken önce Devlet kâpısını çalmaktadır. Serbest hayata niçin atılmazlar ?

— Serbest hayat tecrübe ve sermaye ister. İktisat Fakültesi tatbikatla ilgili bir eğitim sistemine girmemiştir. Vaktiyle müteveffa Prof. Ahmet Ali Özekan İktisat Fakültesi talebelerinin Fabrikalarda ve diğer işletmelerde muhasebe ve sevk ve idare stajı görmelerini temin için hazırlık çalışmaları yapmışdır.

Selefleri ise bu konu ile hiç ilgilenmemektedirler. Teknik Üniversite, Tıp Fakültesi, Eczacılık okulu bu prensibi başarı ile devam ettiriyorlar.

Sermaye durumuna gelince, Bazı bankalar Eczası Okulu .vs. Fakülte Mezunlarına iş hayatına atılırken Meslek kredisi açıyorlar. İktisat Fakültesi Mezunları ise böyle bir imkândan da mahrumdur.

Bu tartışmada sayın Prof. Kemal Tosun görüşlerini şöyle açıklamışdır: — Fakülte tahsili, bir ekmek temini maksadıyla yapılmamalıdır. Gaye belli olunca lisele ve Fakültelere yapılan tahacüm de azalmış olur. İktisat Fakültesi, kendi mezununa bir ihtisas bilgisinden ziyade; iktisadî konuları anlayabilecek ve araştırma yapabileceği bilgileri sağlar.

Çağımızda ihtisaslaşma kesif bir hal aldığından, mezun olan bir arkadaşın artık herşey bitmiştir nasıl olsa bir diploma alınmıştır düşüncesiyle kitaplarını kapamamalıdır. Meselâ: Amerika'da yapılan diploma törenlerini adı bizdekinin aksine «hayatta Başlama Töreni» dir. İk-

tisat ilmi,kendi bünyesi içinde muhtelif ihtisas gruplarına ayrılmıştır. Ezcümle: Sevk ve İdarecilik, Revizörlük, İşletmecilik, Pazarcılık, İstatistik .vs. Mezun arkadaşlar, kabiliyetlerine göre ihtisas yapmalı ve mutlaka bir lisan öğrenmelidir. Yani Piyasanın aradığı vasıflara göre mezun arkadaş kendi kendini hazırlamalıdır. Meselâ: Sümerbank günlerdenberi bir istatistikçi arıyor fakat bulamıyor. Sonra, İktisat Fakültesi Mezunları, Devlet kapısında iş aramaktan mutlaka vazgeçmelidir. Özsektör sahasına müteşebbis olarak girmenin yollarını bulmalıdır.

Sayın Profosörün görüşleri tamamen bir temenniden ibarettir. Mezunlarımızın ızdıraplarını kaldıracak mahiyette değildir. Büyük kurtarıcı Atatürk: «Hiç bir medenî Devlet Yokturki Ordu ve Donanmasından evvel İktisadiyatını düşünmüş olmasın». Bir milletin iktisadî hayatını tanzim edecek iktisatçıların yetişmesi için Atatürk bundan 30 yıl önce yani 14 Aralık - 1936 da bugünkü İktisat Fakültesinin kurulmasını arzu etmiştir.

Türkiye asırların biriktirdiği ataleti atmak arzusunu yeni yeni toplum olarak duymağa başlamıştır. Fakat henüz bu duygu şuurlaşmadığı için çalkantı devam etmektedir. Çünkü, başı ağrıyanın doktora gitmesi nasıl şuurulu bir hareket ise beşerî ihtiyaçların tatmini problemide iktisatçıyla ilgilidir. Bu itibarla bir tarafta memleketin iktisadî problemleri durmakda, diğer tarafta da (3000) ni aşan İktisat mezunu toplumdan aldığı topluma verememenin üzüntüsü içindedir. Bu (3000) mezunun şüpheşiz hepsi ihtisas sahibi değildir amma iktisadî konularda bir hukukçudan, bir doktordan her halde çok daha istidat sahibidir. Bugün iktisadî meslekler daha çok iktisat kültürü almamış muhafazakâr şekilci kişilerin elle-rindedir. İktisaden geri kalmış ülke olmakdan kurtulamamanın nedenlerinden belkide en önemlisi budur.

Türk Tıbbı iç ve dış ülkelerde başarılı bir çalışma göstermektedir. Çünkü, Fakülteden meslek seçimine kadar bir doktorun iş hayatı tanzim edilmiştir. Bu müessesenin gelişmesi için Dekanlık mücadelesi etmiş, Devlette himaye etmiştir. Mühendislik, Avukatlık da böyledir. İktisatçıya kendi sahası açık tutulmamıştır. İmtihanlarla ve diğer Fakülte mezunlarının rekabetiyle adete barikat kurulmuştur. Bir İktisatçı doktorluk, Mühendislik yapamaz amma; bir Doktor bir Mühendis İktisadî konularda çok kolay iş alabilir. Hattı zatında bir Hastane Baş tabipliği vazifesi bir doktorlukdan ziyade iktisadî bir meslektir. Çünkü Baştabip klinik çalışması yapmaz, Hastane sevk ve İdaresiyle meşguldür. Hastanenin kuruluş yeri, finansmanı, malzeme mübayası, tevsii, kâpisiite tayini, personel münasebetlerini tanzim işi iktisadî bir faaliyettir.

Bilhassa şu meslekler iktisat kültürü alanların inhisarına bırakılmalıdır.

- 1) Fabrikalarda, Şirketlerde ve Sendikalarda birer iktisat müşavirliği ihdas edilmelidir.
- 2) Türkiye Tivaret Odalarında genel sekreterlik
- 3) Belediyelerde İktisat Müdürlükleri
- 4) Hastanelerde İktisat Müdürlüğü
- 5) Kaymakamlık.
- 6) İktisatla ilgili v.s. bütün işler.

Sayın Prof. Kemal Tosun İktisat Fakültesi Mezununun muvaffakiyetini mezunun şahsında aramaktadır. Teşhis yerindedir fakat noksandır. Çünkü mezunun iş garantisi ve ihtisaslaşmasını temin edecek müesseseler Dekanlığın mücadelesiyle Devletin himayesi temin edilmedikçe daha pek çok kıvılcımlar ispiroto fıçına düşmeden sönecektir.

PARAFİSKALİTE

Hazırlayan: Zerrin GÜÇ

Parafiskalite, ilk defa J.C. Merigot'un konferansında Memleketimize duyurulmuş, gelişen sosyal ilimler içinde mali yönden üzerinde önemli durulmaya değer bir konudur. Amme maliyesi ile ilgili neşriyatımızda, bu mevhumu ayrı bir yer verilmemiş olmakla beraber, bağzı yazarlar, bu konuya temas etmişlerdir. (X'1)

Parafiskalitenin tarifi :

Fransız yazarlarından olan, J.C. Merigot parafiskaliteyi şöyle tanımlamıştır: «İktisadî ve sosyal müdahalecilik rejiminde, muayyen maksatlarla sarfedilmek üzere güdümlü iktisadî teşekküller, meslek teşekkülleri veya sosyal yardım teşekkülleri hesabına ya bizzat sözü geçen teşekküller veya Devletin malî mercileri tarafından re'sen tahsil edilen bütçe dışı gelirler bularak vergilendirme tekniği».

Maurice Duverger, parafiskalite için, vuzuhsuz bir mevhumdur (floue) der. Bu ifadede belirtilmek istenilen husus, vergi ile, idarî resimler arasında yer alan mu-tavassıt bir vakıa, malî bir müessese olduğudur. (X'2)

Lucien MEHL ise, bu konuyu ele alan yazarların üzerinde en çok birleşikleri tariflerden birini yapmış, «parafiskalite, amme teşekkülleri ile umumî menfaatle, ilgili müesseselerin, finasmanlarını temin etmek maksadile ya bizzat sözü geçen teşekküller veya idare tarafından, teşekküller lehine bunların mensupları veya hizmetlerinden faydalanan kimselerden tahsil edilen ve fakat Devlet bütçesine it-hal olunmayan gelirlerdir. (X'3)

Bu tarifin belirttiği gelir veya vergilere, 19 cu asırdan itibaren bağzı Batı Avrupa Ülkelerinde rastlıyoruz. Fransa'da gibi; 19 Y.Y. başlarından itibaren, bu ülkede, ticaret odaları ile mal sahiplerinin kurdukları sendikalar masraflarını karşılayacak aidatı tahsile yetkili kılınmışlardı. 1855 yılında, Vincennes ve Vesinet darülacezeleri için bir resim ihdas edilmişti. Fakat bunlar dağılık, münferit misallerdir; Parafiskal gelirler, liberalizmin yerini ve önemini müdahaleceliğe terk etmesi ile tam manasıyla ortaya çıkmışlardır.

(X'1) Teoride ve pratikte Parafiskalite «Halil NADAROĞLU»

(X'2) Intitutions Financières, Presses Universitaires de Frane yayınlarında

(X'3) Science et Technique Fiscales, C.I. S. 192

20 inci asrın başından itibaren ve bilhassa 1929 iktisadî krizinden sonra, bir yandan doktrinlerin diğer yandan da fertlerin tazyiki neticesinde klâsik liberalizm yıkılmış ve değişik isimler altında müdahalecilik kendini göstermiştir. Bu günün devleti, eski klâsik liberal rejimin tanımladığı devlet değil, iktisadî ve sosyal birçok alanlara müdahale eden, bu müdahaleye mecbur olan bir devlettir. Bu müdahalelecilik, devlete yeni masraflar yüklemektedir. Devlet yükünü hafifletmek veya, dağıtmak için ananevi vergiler dışında ve ampirik bir tarzda yeni gelirler aramaya yönelmiş ve buna zorunlu kalmıştır. Parafiskal vergiler ve bunun tabii bir sonucu olarak da parafiskalite mevhumu doğmuştur.

Hiç şüphe yok ki, parafiskalitenin doğuşu ve gelişmesi üzerinde «İstihdamın Faizin ve Para'nın Genel Teorisi» adlı eseri ile, iktisat ilminde devrimler yarattığı kabul edilen J.M. Keynes'in çok etkisi olmuş, İktisat ve Maliyenin teknik usullerine (les procédés techniques) ve vasıtalarına (les moyens) getirdiği değişiklikler, klâsik maliye anlayışını ve Devletin Malî politikasını da tesiri altına almıştır.

Parafiskalite, 1940 dan ve bilhassa 1950 den sonra yayınlanan âmme malîyesi eserlerinde ve bazı Batı Avrupa memleketlerinin malî mevzuatında yer alan bir gelir kaynağı olmuştur. Devletin, sosyal ve iktisadî alana müdahale etmek zaruretini duymasının sonucu ortaya çıktığı söylenilebilir.

VERGİ, RESİM ve HARÇLARA GÖRE PARAFİSKALİTENİN DURUMU :

Parafiskalite, gelir kaynağı olarak,

vergi ve resimlere benzersede bazı yönlerden farklılıklar gösterir, şöyleki: Her üç malî müessesenin de tarifini yaptıktan sonra yakın veya farklı taraflarını belirtmek daha kolay olacaktır.

VERGİ: Vergi konusunda mevcut tariflerden, Gaston Jèze'ye ait olan şu tarifi alalım: «Vergi, muayyen bir hizmet karşılığı olmadan, geri verilmemek üzere âmme masraflarını karşılamak maksadile fertlerden cebir yoluyla alınan bir paradır.»

bu tarife göre verginin özelliklerini sıralarsak :

- a — Bir hizmet karşılığında alınmamıştır. Ancak vergiyi haraçtan ayırım özelliğine göre, direkt olmaksızın beraber, âmme hizmetleri ile vergi mükellefine bir fayda temin edilmiş olur.
- b — İade edilmemek üzere alınmış, bu özelliği ile vergi, istikrazdan ayrılmıştır.
- c — Cebir yoluyla, yani irade ve isteğine bağlı olmadan alınmış bir paradır.

RESİM VE HARÇLAR : Resim ve harçlar tabirindeki resim veya harç mevhumu, tatbikatta birbirlerinden açık bir şekilde ayrıt edilememektedir. (x1)

(Resim) terimi, bugün ki anlamdaki yerini, vergiye terk etmiştir. Halbuki evvelce, «gümrük resmi gibi» vasıtalı vergiler karşılığında kullanılırdı.

Resim konusundaki genel anlayış Devlet ve genellikle, mahalli idarelerce yapılan muayyen bir hizmet karşılığında o hizmetten yararlanan kişiden tahsil olunan bir paradır.

(x1) Nihat Sayar, Âmme Maliyesi S.254.
(x2) Orhan DİKMEN, Maliye Dersleri S. 42

(Harç) terimi anlamı ise, yine âme müesseselerinin gördükleri hizmetler karşılığında o hizmetten yararlanan kişiden ANCAK, o hizmetin icap ettirdiği masraflar karşılığı olarak alındığı kabul olunan bir paradır. Lugat mânâsı: gerekli malzeme olan HARÇ, tatbikatta her zaman için RESİM'le olan farklılığını belirliyeemez. Bu her iki gelir kaynağı, Devlet bütçesinin B cetvelinde «Diğer Vergiler Varidatı» adı altında beraberce ele alınmaktadır.

Resim ve Harçlar vergiden bilhassa şu noktalarda ayrılırlar :

- 1 — Resim ve harçlar belirli bir hizmet karşılığında alınır. Verginin ise belirli bir karşılığı yoktur. (sans contrepartie)
- 2 — Vergi'de bir mecburi ödeyiş vardır. Resim ve harçlarda ise, bir mecburiyet olmayıp, mükellef ancak muayyen bir hizmetten yararlanmak istediği zaman bu parayı ödeyecektir.

Meselâ : ancak gümrükte malı olan, gümrük resmi, mektup gönderen posta resmini ödeyecektir.

Resim ve harçların, genellikle vergiye nazaran daha küçük meblâğlar olduğu söylenebilir.

Yaptığımız bütün bu ayrımları, kabul etmiyen ve harçların vergi olduğu iddiasında bulunan iktisatçılar da vardır. (X1)

Parafiskal gelirlerin teorik unsurlarını ise şöyle sayabiliriz.

- 1 — Parafiskâl gelirler, ödenmesi mecburi, yeni, resim ve harçlarda olduğu gibi, bu parayı ödemek mükellefin kendi iradesine bağlı değildir.

- 2 — Parafiskâl gelirler, bir teşekkül lehine olarak ve o teşekkülün mensuplarından veya hizmetlerinden istifade edenlerden tahsil olunan, teşekkülün gördüğü hizmetle karşılığı bir gelirdir.
- 3 — Parafiskâl gelirler Devlet ve diğer âme hükmi şahıslarının bütçelerinde yer almazlar.

Yukarıdaki özellikleri ile parafiskâl gelirler, hizmet karşılığı alınmakla «resim» e yaklaşırsa da, resimde görülen hizmet, kişinin şahsı ile ilgilidir. Parafiskâl gelirlere esas olan hizmet ise bir mesleğe bir topluluğa görülen hizmettir. Dolayısı ile kişi direkt olarak bu hizmetten yararlanmış olmuyor.

Parafiskâl gelirlerin vergiye göre durumu ise :

«vergiyle» parafiskâl gelirlerin benzer yönleri, her ikisinin de mükellefi bu gelirleri ödemeye mecbur tutmalarındır.

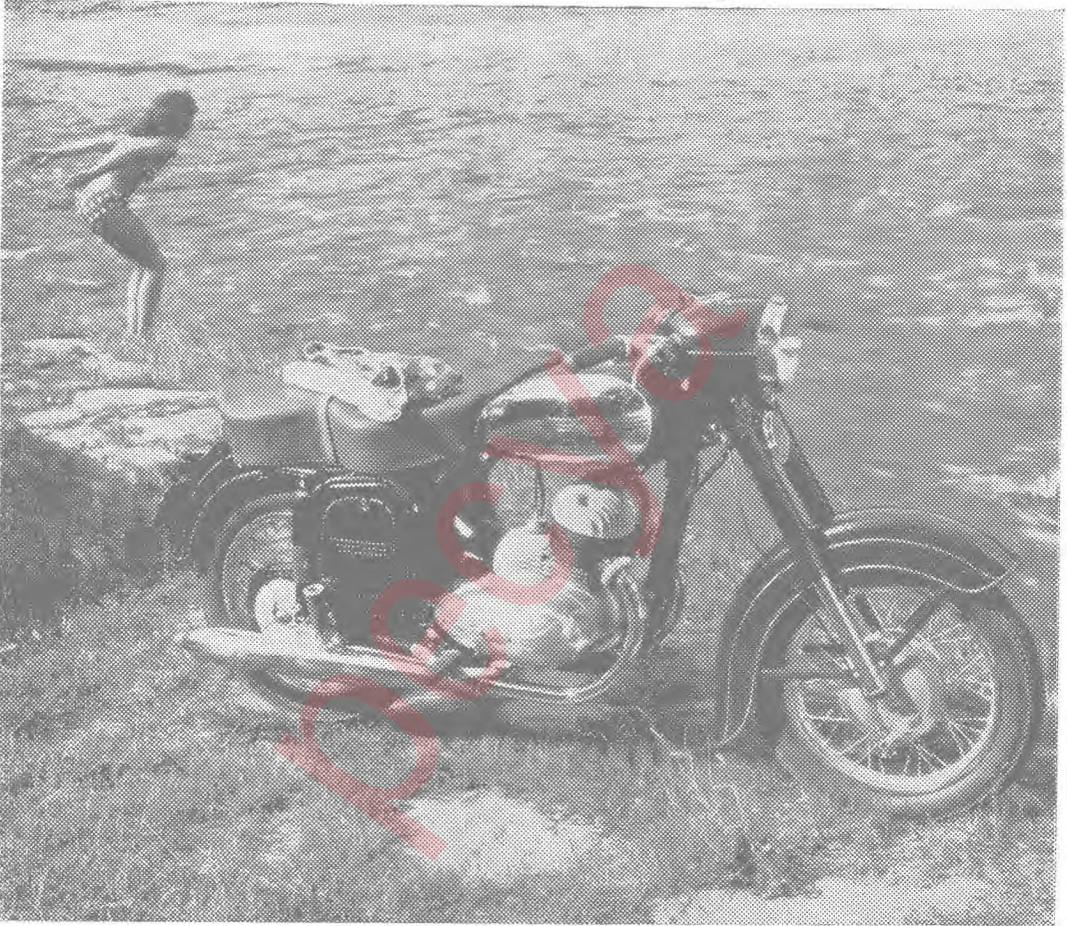
«vergiyle» parafiskâl gelirlerin farkı Devlet bütçesinde gösterilmeyip, bütçeye ek bir tabloda belirtilmesi sebebiyle vergiden ayrıldığını görüyoruz.

H. Laufenburger, parafiskal gelirlerin de aynen vergi tesirini ve karakterini taşıdığı söylese de, E. M o r s e l i : «vergi, siyasî bir tasarruf, parafiskâlite, iktisadî bir tasarruftur» demektedir.

Şekil ve anlam bakımından vergi ile parafiskâl gelirler arasında yukarıdaki farklılıklar olduğu gibi tevzii yönünden de, şöyle söyleyebiliriz vergiler maliye ilminin ademi tahsis kuralına tabi oldukları halde parafiskâl gelirler, muayyen bir işin yapılması için tahsis edilen gelirlerdir.

Türkiye'de montaj ve imalâtına başlanmıştır. Dünyanın 112 memleketinde her yolda yürüyen JAWA ve Cz motosikletleri Türkiye'nin de her yolunda tek motosiklet olarak başta gitmektedir.

Montaj Fabrikası :

Çelik Montaj Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Toptan Satıcı :

Çelik Motor Ticaret Limited Şirketi

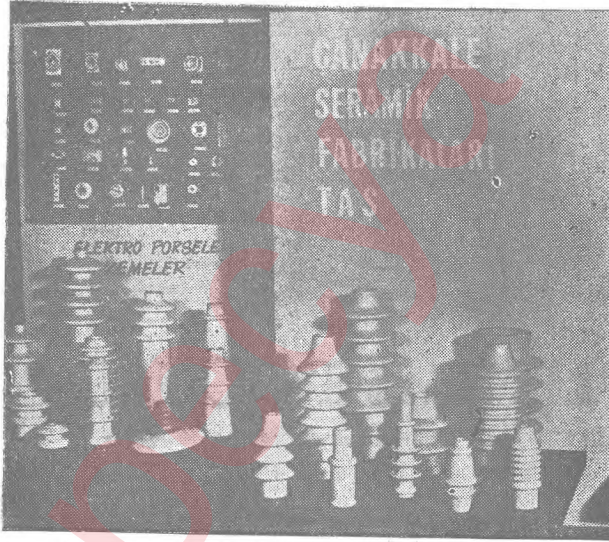
Şirkeci, Ankara Caddesi 217

Tel: 27 34 62 — Telgraf: Skoda - İstanbul

ÇANAKKALE Seramik Fabrikaları A.Ş.

Türkiyede ilk defa beynelmilel
norm ve evsafa uygun olarak
imâl etmekte olduğu

KAROFAYANS

(BEYAZ VE RENKLİ)

İZALATÖR

(ALÇAK VE YÜKSEK GERİLİM)

Elektro porselen ve sair seramik mamullerini
piyasaya arz etmektedir.

Müracaat: Galata, Tersane Cad. Kipman Han Kat 5, Tel: 49 62 50
Fabrika : Tel. Çan 29 Telgraf: Kaleseramik - İstanbul

1966 modeli MC 96

PRESTCOLD

buzdolabını iftiharla takdim ederiz.

PRESTCOLD

21 senedir halkımızdan gördüğü büyük rağbet
ve teveccühe lâyık olabilmek için

Her yıl

Daha zarif • Daha sağlam
Daha kullanışlı • Daha kaliteli
imâl edilmektedir.

PRESTCOLD

bu yılın da en zarif, en kullanışlı,
en sağlam, en kaliteli buzdolabıdır.

MET Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Beyoğlu, İstiklâl cad. 103 Tel : 49 59 61 - 44 37 76 Telgraf METLİM İstanbul

FAZLA YORGUNLUKTAN İLERİ GELEN

Vücut kırığına karşı

OPON, baş, diş, adale, sinir ağrılarını teskin eder
OPON, grip ve nezle başlangıcında birçok fenalıkları önler
OPON, günde 6 tablet alınabilir

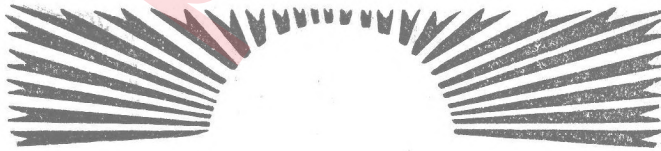

YENİLİK BASIMEVİ

Cağaloğlu Yokuşu, Cemal Nadir Sokağı
Büyük Milâs Hanı No. 45 - 46 - 47 - 48
Telefon : 27 11 53 - 22 56 41 İstanbul

DİZGİ BASKI CİLT

* Kartvizitten Gazeteye Kadar ..
bütün işlerinizde güvenle
başvuracağınız en yetkili müessese

HER TÜRLÜ NAKLİYAT İŞLERİNİZDE

HİZMETİNİZDEDİR

Hasan Uzun

YÜKSEK MAKİNE MÜHENDİSİ

PROJE ve TAAHHÜT

Isıtma, Havalandırma ve Klimatizasyon Tesisleri Soğutma Tesisleri

Endüstriyel Yüksek Basıncılı Buhar Tesisleri

Endüstriyel Aspirasyon Tesisleri

Fuel-Oil ve Brülör Tesisleri

Kat kaloriferi

Sihhi Tesisat (Mutfak ve çamaşırhane Tesisleri)

Müşavirlik ve Kontrollük işleri yapılır.

Adres :

Karaköy — Tersane cad. İzsal Hanı No. 26

Tel : 49 82 45 - 49 82 46 dan 5

Doktorunuzun verdiği reçeteye göre eczaneden aldığınız il cın sizi sıhhate kavuşturacağına nasıl güveniniz varsa, TAMEK m mullerinin nefaset, lezzet ve mükemmeliyetine de aynı derecede güvenebilirsiniz.

- DOMATES MAMULLERİ
- HAZIR YEMEKLER
- KOMPOSTOLAR
- RE EL ve MARMELATLAR
- ZEYTİN ve TURřULAR
- SEBZE KONSERVELEİ

TAMEK
KONSERVELEİ

YEG NE KALİTE KONSERVE

3 parmağa kadar BORU İMALÂTINA BAŞLANMIŞTIR

Yıllık imalât kapasitesi 50.000 Ton

1964 İMALÂT PROGRAMI

STANDARD İMALÂT

Siyah, Galvanizli ve bitümlü borular. Din 2240 a göre
 $\frac{3}{8}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, 1, $1\frac{1}{4}$, $1\frac{1}{2}$, 2, $2\frac{1}{2}$, 3"

Sanayi boruları

13×0.9 , 16×0.9 , 19×0.9 , 21×0.9 , 25×1.32 , 1.20 m/m

SİPARİŞ ÜZERİNE İMALÂT

13, 16, 19, 25, 32, 38, 42, 48, 60, 76, 90 m/m çapında
0.8 ilâ 3 m/m et kalınlığında her çeşit borular.

PROFİL BORULAR

Üçgen, kare, dikdörtgen, heksagonal, oval ve sair
şekillerde borular.

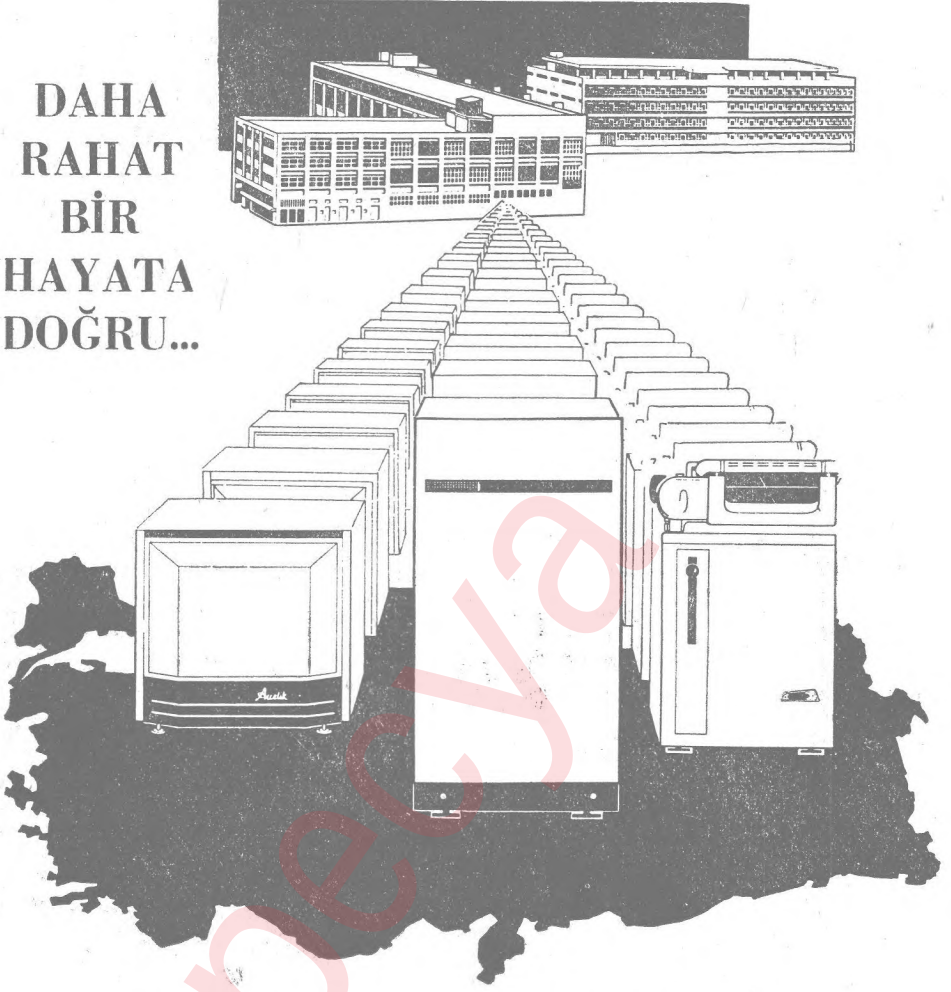
Fabrikalar : Pendik Temenye — Florya, Beşyol İstanbul

Büro : Salıpazarı Han Kat 8 Tel ; 44 74 27 - 44 74 26 Satış ; 44 76 03

Telgraf: BORUSAN, İstanbul

B S BORU SANAYİİ
ANONİM ŞİRKETİ - İSTANBUL

DAHA
RAHAT
BİR
HAYATA
DOĞRU...

Seri imalât sayesinde sağlanan
uygun fiyatlar,

ARÇELİK

kalitesi ve konforundan
daha geniş halk kitlelerinin
faydalanmasını sağlıyor.

kadehler
dolusu
neş'e
zevk
kalori

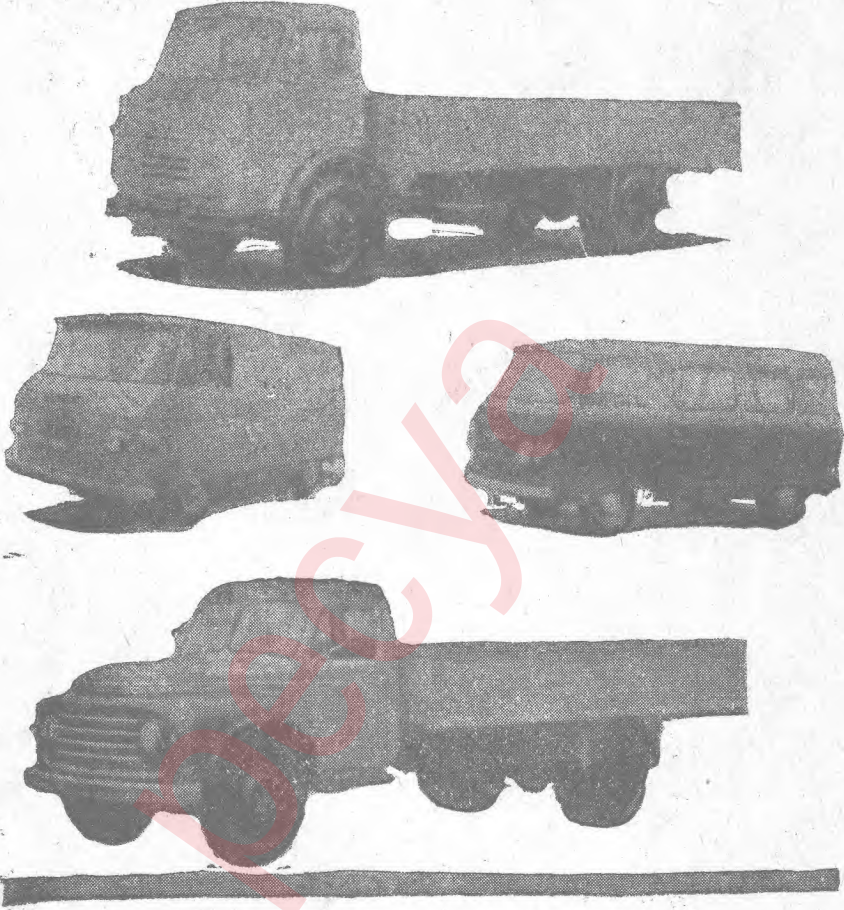
İngiliz şarabı

Basın İlan : 11525

ROOTES GRUBU MAMULATI

(COMMER)

KAMYON KAMYONET ve MİNİBÜSLERİ

Türkiye Distribütörü :

O T O M A K

TÜRK TİCARET LIMITED ŞİRKETİ

Büyükdere Caddesi No. 66 Beyazıt Han
MECİDİYEKÖY — İSTANBUL

Servis İstasyonu: Dolapdere Caddesi No. 219 — PANGALTI
Telefon : 48 37 78 - 47 59 91 Telgraf Adresi : OTOHİL